MENTOR

XI 5–6

VSEBINA:

Pavel Perko: V hipni blaznosti. 77
Fr. Omerza: Sofoklejev Kralj Ojdipus. (Konec) . . 82
Prof. Fr. Pengov: Med predilnimi obrtniki. . . . 89
Dr. P. B.: Obstreljevanje Pariza. 93
Dr. Ivan Pregelj: Kratek pregled hrvatskega in srbskega slovstva 95
Dr. I. Pregelj: Iz slovenske moderne. 97
Prof. Fr. Omerza: Homerjeva Iliada. Spev XII. (Dalje) 100
Dr. J. Debevec: Zakaj, kako in kaj naj čitam? (Dalje) . 107
I. Mohorov: Pravljica o kraljičini papigi. . . . 109
Književni pomenki 110

Drobiž:
† Frančišek Reból. — Geografske drobtine: Zimsko življenje na Japonskem. — Uganka . . . 111—112

Izhaja v zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano prvega dne v mesecu in stane za dijake 4 K, za druge naročnike 8 K na leto.

Tiska Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani. Odgovorni lastnik Alojzij Markež.

Urejuje dr. Ant. Breznik.

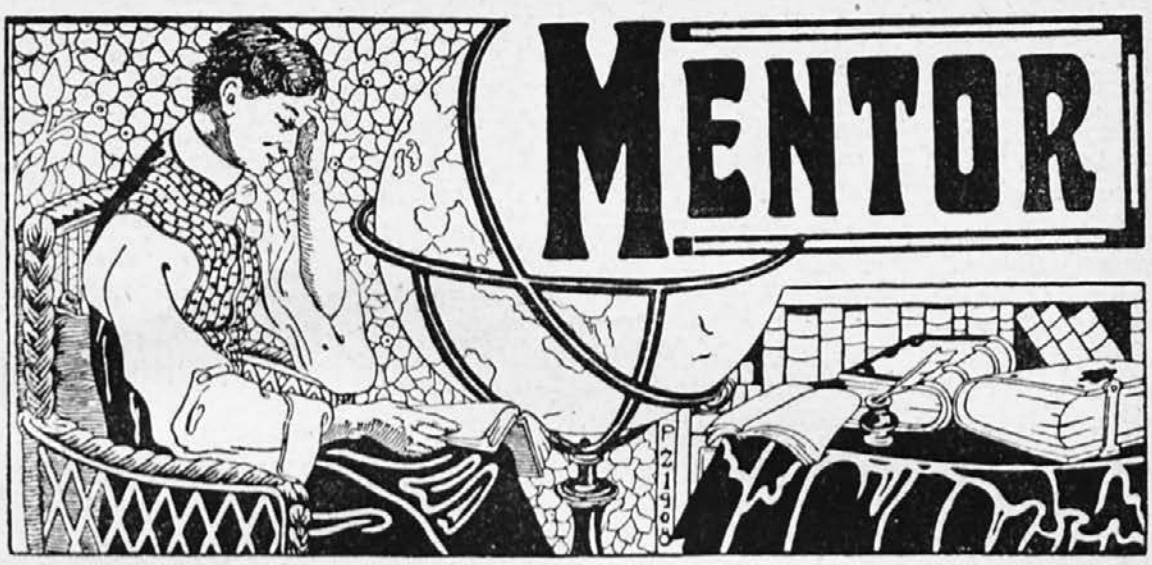

Letnik XI. 1918/19. Štev. 5.-6.

V hipni blaznosti.

Pavel Perko.

I.

Saj me poznate. Martin Orehek sem; tisti, ki mi je lani oče umrl, in ste vi obravnavo po njem vodili. Sedaj boste pa moj sodnik. Ne vem, kako bo izteklo. Pripravljen sem na vse. Pa da boste vedeli presoditi — sem dejal — pojdem in vam povem vse po vrsti, kako se je dogodilo. Ne glejte me in ne mislite, da se mi meša. Vse dobro vem, kako je bilo, kot da je sedajle. — Martin Orehek sem in oženil sem se bil pred dobrim letom. Tedaj je bil oče še živ. In ravno njega sem najbolj raztogotil, da sem vzel Alenko, tisto iz Podbrda, ki pravijo, da v njeni rodbini že od nekdaj ni vse prav — veste, sodnik: božjast! Zato so se vsi po robu postavljali tedaj, ko sem jemal Alenko; moj oče pa najbolj. Jaz pa sem jo vendarle vzel, zato ker sem jo imel rad in pa, ker je bila do tistikrat še popolnoma zdrava.

Kaj bi pravil! Oče moj je bil toliko jezen, da do svoje smrti ni izpregovoril sto besed z nama. Kmalu po najini poroki ga je zadela kap in potem je umrl, in vi ste vodili obravnavo. Njene družine ni mogel; bilo je vmes nekaj starega sovraštva. Navrh pa je bila Alenka revna in ni skoraj nič prinesla k hiši. In pa tisto, kot sem rekel: božjast!

Imel sem pa sestro Julo, ki je bila na moji strani, ko mi je vsa vas nasprotovala, in je rekla, da bo ostala pri hiši in pomagala. In res je ostala. Samo bolehna je bila.

Eno leto smo živeli v največji zastopnosti: jaz in Alenka in Jula. Čez dobro leto pa je prišel na svet deček, ki smo ga krstili za Aleša. In tukaj, sodnik, se začne! Sedaj bom pripovedoval žalostne stvari.

Ko je bil otrok majhen, je pomagala županova Micona. V naši vasi smo klicali Micono, če je bilo potreba.

Veste, ves sem se tresel, ko sta prišli Jula in Micona iz izbe.

»Kaj je?«

»Z otrokom je dobro,« sta rekli.

»Pa ona —? Alenka —?«

»Streslo jo je.«

»Streslo —.«

In zazvenelo mi je po ušesih, kot da je kdo na glas zaklical: božjast . . . Pa ne Jula ne Micona nista rekli te besede.

»Morebiti je pa le krč?« sem hlastal.

»Božjast je!«

To vem, da sem potem planil mimo

njih v sobo, kjer je ležala Alenka z dojenčkom in —.

Zgrudil sem se na kolena poleg postelje. In prav tedaj jo je napadlo v drugič. Z grozo sem čutil, kako so se njeni prsti kakor klešče oklenili moje desnice. Obraz pa se ji je spačil v bolečinah, da je bila grozna . . . Grozna, gospod!

II.

Dogovorili smo se, da molčimo o tem. Kdo ve — smo dejali — morebiti jo je napadlo le za enkrat! Se opomore, ozdravi in — božjasti ne bo več.

In molčali smo. Le župan je vedel o tem, ker mu je Micona povedala, in pa zdravnik, ki smo ga klicali.

Ampak zdravnik je majal z glavo! Če je ni morda že prej tudi napadlo? Ne! — Če smo na otroku opazili božjast? Ne! — Če ni morda v njeni rodbini ta bolezen? In tu smo morali priznati, da je njeno mater vrgla božjast, ko je prala ob potoku, in da je reva utonila . . .

»Torej vendar!«

Ne vem, ali je Alenka razumela, kaj smo govorili. Gledala je topo v strop in se ni zmenila ne za nas, ne za otroka . . .

»Sicer bomo pa še videli,« je rekel zdravnik. »Čez tri dni zopet pridem. Zdravila so pa tu.«

In odšel je. In bili smo sami. Prav za prav: bila sva sama z Julo, ker Alenka je bila tiste prve dni kakor da je ni. Aleš pa je bil za čuda tih in miren. Vsaj on bo zdrav — sem dejal. In to mi je bilo v tolažbo.

III.

Bolnica je ležala mirno; komaj je kazala, da živi. Bleda je bila in le s težavo je odpirala oči. In kadar je odprla oči, ji je šel pogled na okoli . . . Sam Bog ve, da da se ji pogled ni ustavil na enem mestu. Ves čas sem in tja in nemirno v krogu! To je znamenje, da božjast še ni pri kraju . . .

Napad se ji sicer ni bil ponovil; vendar so se ji roke tresle, kot se ji poprej nikoli niso. In tudi v obrazu se ji je včasih utrnilo, kot da jo je zbodlo kje znotraj . . .

Po tistem je pa še Jula zbolela. Trdnega zdravja nikdar ni bila; sedaj pa jo je skrb in bdenje kar potrlo.

»Morebiti je bila ta božjast le mimogrede,« sem dejal Juli.

»Bog daj —« je vzdihnila. Priznala pa ni.

Minilo je štirinajst dni. Zdravnik je bil med tem časom dvakrat pri njej in je bil boljše volje. Že sem začel upati, da se ne bo več ponovilo. Tedaj se pa — nenadoma — neko jutro ponovi! Oh, in to je grozno, sodnik! Najpoprej ji je spačilo obraz, potem ji je zavrtelo oči. Roke so se ji skrčile v pesti in so bile po posteljnih stranicah. Gnala je nerazumljive besede, zvijala se je, dvigala se je in zopet padala v postelji.

»Ne bo vzdržala! Vzelo jo bo!« sem dejal.

In tačas me je obšla želja, da bi jo vzelo! Sodnik, povem vam in Bogu bodi potoženo: želel sem ji smrt . . . . Pa to je bilo samo zato, da bi ji bilo prihranjeno trpljenje. Ali vendar — vem, da ni bilo prav. In zato me je pozneje kaznoval Bog, kot bom povedal . . .

Vi majete z glavo in hočete reči, da nisem zločinec, no, naj bo. Ampak kaj sem že hotel reči. Da! Tako je bilo. Sodnik, da veste: Tedaj je bilo prvič, da me je obvladala misel, da bi s silo storil konec bolečinam njenim in svojim . . . . Glejte, tak človek sem bil! Nič ne bom olepševal, vsega po vrsti se bom obtožil.

A takoj po tistem mi je prišla lepa misel, ki me je genila do solz. Nekaj mi je reklo: »Vzel si jo táko, kakršna je: imeti jo moraš táko, kakršna je!« In tako se mi je zasmilila, da sem zdrknil na kolena in sem pustil, da me je v besnosti tepla po glavi . . . In v tolažbo in v polajšanje mi je bilo.

IV.

Zdravnik po tistem ni več prišel. Saj ga tudi klicali nismo, ker smo vedeli, da je tako vse zastonj. Reva bo in nihče je ne reši! Kaj se hoče! In pa to bo hudo,

ker bodo ljudje govorili in namigavali, kako da sem jo vzel zoper očetovo voljo in da je to za kazen . . . O, ljudje znajo človeka mučiti! Tako je.

Z Julo, ki je bila zopet boljša, sva posedala ob postelji in čakala, kedaj jo napade iznova. Kako je bilo dolgčas tiste dni! V sobi je bilo na pol tema, ker sva tudi polknice zaprla, da ni kdo radoveden gledal v sobo. Le Aleš naju je včasih razvedril, ko je stegoval ročice in se — reva — že smejal . . . In pa Micona je prišla včasih pogledat in poprašat.

»Ej, saj jo bo popustilo! Kaj bi je ne!« je rekla Micona. Sama sebi ni verjela.

»Kaj bi je ne! Saj res!« sem pritrdil jaz in Jula tudi. Pa ne eden ne drugi ni verjel.

»Jernajko je tudi napadla božjast tam po zimi. Ali veš, gori vrhu Tabra? Malo je manjkalo, da je ni čez skalo vrglo in ubila bi se bila . . . No, sedaj pa pravijo, da je zopet dobra.«

»Oni teden jo je iznova —« sem ugovarjal. V strahu sem pogledal Julo, kaj poreče.

»Pravijo. Pa ne vem, ali je res, ali ne,« je odgovorila. Obraz pa ji je bil čisto miren, kot da ni rekla nič posebnega.

Tudi sem vedel, da je Jernajki skrivilo dva prsta na levi roki, ki ne bosta nikoli več zdrava; pa nisem imel poguma, da bi bil to Juli povedal. Pa saj je morebiti sama vse to vedela. Saj so vedeli, da se je začela Jernajki kriviti že tudi desna roka, za pestjo, tako da jo morajo pitati . . .

Tako so tekli dnevi — Bogu bodi potoženo — dolgi in žalostni dnevi so to bili! Potem, nekega dne, pa jo je napadlo. In kako! In potem skozi štirinajst dni skoro vsak dan . . . Kar naenkrat je izpremenila barvo na obrazu; preko oči ji je prišlo stekleno; okrog ust ji je zatrepetalo in roke ji je začelo kriviti. Štirinajst dni! In vsakokrat huje!

Neki dan pa, ko je bila zopet pri jasnosti in se je igrala z Alešem in mu v šali pretila s prstom: Kaj zapazim? Kazavec na desni roki ji je bil skrivljen! Silo smešno je bilo videti, ko je s skrivljenim palcem pretila otroku . . . Pogledam bliže, primem jo za roko — res: kazavec se ni upregnil. Pa tudi sosednji prsti so že postajali trdi . . .

»Alenka, kaj bo s teboj!« sem zajokal. Pogledala me je začudeno, a že ji je šlo preko oči stekleno in že ji je iznova trepetalo okrog ust . . .

»Kaj bo! Kaj bo!« sem zdihoval.

»Kaj bo neki! Prste ji bo skrivilo, kot jih je Jernajki in potem —«

»Kaj —! Kaj —!«

Skočil sem pokonci in stresel Julo za ramo. Temno se mi je delalo pred očmi in — moril bi bil . . .

V.

Imeli smo zabita okna na zgornjo stran. Pa to sem že omenil. Poslej smo zapirali tudi vrata. Sam ne vem: bal sem se ljudi, da ne bi kdo prišel ter jo videl v njeni revi; ker potem bi šel in pripovedoval ljudem . . . In čemu raznašati, ko se morebiti vendarle obrne na bolje!

Pa kaj, ko je vse že zdavnaj bilo med ljudmi!

»Božjast jo je skrivila« — so govorili. Sam sem slišal, ko sta šli dve babi mimo okna in sta govorili: »Božjast ji je skrivila obe roki. Reva bo vse življenje!« In vendar ji je dotlej bila božjast skrivila le kazavec na desni roki! Kakor stud mi je bilo do ljudi, da bi bil najrajši pljunil za njimi. Zato sem ostajal doma, če sem le mogel. Le Jula je hodila na vas po najpotrebnejše.

Toda tudi Julo je izmučilo. Še kot otrok je pokašljevala; sedaj pa jo je nadlegoval kašelj čedalje bolj pogosto in tožila je, da jo boli tu notri, visoko gori, ob sapniku . . .

Kaj če umre? Kdo naj potem kuha in pere in streže bolnici in otroku?

Tega bi ne prestal! Nak, to bi me gnalo v obup. Tako sem dejal sam pri sebi. Ampak povem vam, sodnik: človek je trdna stvar! Trdna stvar!

V tolažbo mi je bil dečko. O, trden in zdrav dečko! Kričal je, kot da ga deremo, kadar je bil lačen. In če smo mu pristavili steklenico, je pil in srebal, da je cmakalo

po sobi. Za Aleša smo ga krstili, kakor sem že povedal. Moj rajni oče je bil tudi Aleš. In kakor v odpuščanje in pozabljenje smo ga bili krstili na ime rajnega.

Pa kaj sem hotel povedati! Res! Poslušajte! Nekega dne sedi Alenka na postelji in hoče vzeti Aleša. Roko steguje po njem — ne more. Pomaga si z desnico — ne gre! Pomaga z levico — še manj. Roki sta se ji bili strdili v zapestju in se ji zakrivili na znotraj . . . Božjast! In božjast — saj veste, kako dela. Popade, poprijema vedno dalje in naposled človeka sključi in zveriži . . .

»Alenka, poskusi! Morebiti bo šlo!«

Pomagam ji. Roka je trda kakor grča; ne upregne se.

»Ne morem. Ne morem.«

Potem pa vam zajoka tako na glas in tako milo kot otrok, kadar so mu mater vzeli . . . Sodnik, tega joka nisem mogel prenesti. Zatisnil sem si ušesa in butil skozi vrata in stekel v gozd. Prišlo mi je, da bi splezal na bukvo, privezal srobot na vejo in si ga zadrgnil za vrat . . . A kaj bo potem z Alenko in z Alešem? Ta misel je bila močnejša in gnalo me je zopet domov. Potem pa sem prestajal nesrečo za nesrečo . . . Veste, ko bi prišla ena nesreča in bi bila tako huda, kot so vse skupaj: to bi človeka zmlelo. Tako je pa prihajalo lepo polagoma; to pa človeka ne ubije.

VI.

Neko jutro pa je obležala tudi Jula. Vso noč je kašljala; zjutraj pa je bila kri na vzglavju. Tako! Jaz pa sem bil miren. Na vse to, kar se je nakopičilo, sem bil miren! Ali ni to čudno? Človek je res kakor klada: tepi, tolci, sekaj: klada ostane klada . . .

Dva bolnika sem imel v hiši in vrh tega še otroka dojenčka. Pa je šlo. O —! Stregel sem vsem trem: kuhal, snažil, pestoval . . . Vse je šlo in še gladko je šlo; samo da je ta gladkoba bila kakor spolzlost, ki je mrzla in te skomina za kožo . . .

Sicer je pa Jula še vstajala čez dan in se vlačila po sobi. Le bleda je bila in kašelj ji je bil vedno bolj suh.

Skrb me je bilo, da bi rešil vsaj Aleša. Če ne bo morebiti tudi on podedoval po materi?! Če bi imelo priti še to, da bi šlo od roda do roda naprej, potem: sodnik, kaj pravite: ali ni potem bolj pametno, da — ?! Vi majete z glavo. Seve, po vaših postavah to ni. To je res! To je res! O —!

Zopet ne vem, kaj sem hotel povedati. Potrpite, sodnik, in vse po vrsti bom povedal.

Neko noč je bilo. Ko se zbudim, sem bil kakor v omotici. Gledam v temo, gledam — kaj vidim tam ob vratih?! Sekiro vidim! Kot vedno, tako tudi to noč sloni v kotu med drugo šaro in ropotijo. Ampak nocoj to noč je sekira vsa krvava! Železo in toporišče — vse je krvavo! Dvignem se na postelji. Lučka trepeta in tudi kri na sekiri se svetlika . . . Vstanem. Grem po izbi. Vse spi. Sekiro vzamem v roko — hu: bila je spolzla in mrzla kot kri, ki se je ravno ohladila in še ne strdila . . . To je bila kri! Alenkina in Aleševa kri? Strese me, da mi sekira odpade in zaropota po tleh . . . Pa sem s silo premagal usmiljenje in stud pred krvjo in sem se sklonil in zgrabil sekiro z obema rokama, dvignil sem jo visoko gori do pod stropa in — — —

Tedaj je nekaj kriknilo za menoj. Dvoje rok me je objelo zadaj okrog vratu in teža tujega telesa me je potegnila vznak . . . Bila je Jula!

VII.

Po tistem se mi je nekam čudno stemnilo pred duhom, tako da danes nič kaj jasno ne vem, kako sem prišel v bolnišnico in koliko časa sem ležal za vročinsko boleznijo. Pravijo, da sem v bolezni bledel in govoril le o krvi in o sekirah . . . Morali so me priklepati in stražiti noč in dan, da jim nisem ušel. — Polagoma sem se ovedel. Začel sem misliti na Alenko in Aleša. Spomnil sem se zadnjih dogodkov in za trdno sem mislil, da sem ubijavec; ker tega se nisem mogel spomniti, ali je bila Jula zavpila poprej kot sem zamahnil, ali pozneje. Šele župan, ki me je obiskal v bolnišnici, mi je povedal, da Alenka še živi, da je pa Jula

umrla med tem časom; Micona da zdaj skrbi za Alenko in za Aleša. Torej vendarle nisem bil ubijavec.

Seveda sem si želel domov, da jo vidim in da ji povrnem z dobrim, kar sem ji hudega storiti hotel . . . Da je le živa! O, sedaj ji bom stregel in potrpel ž njo in tolažil jo kot je nihče drugi ne bo. Aleš pa, ki je še vedno čvrst in zdrav, nama bo obema v tolažbo in veselje . . . Le domov! Le domov!

Po dolgem času — moralo je biti najmanj tri mesece — sem bil zopet doma. Ko sem ji ponudil roko, mi je podala nekaj v kepo zvitega, trdega, neokretnega. To je bila njena desnica. Noge ji je bilo med tem časom skrivilo v kolenih in jih podvilo na levo stran, tako da je morala ležati vedno le na desni. Kaj pa se pravi, ako kdo leži vedno le na enem kraju, to veste! Koža začne peči, se vtisne, ognoji in potem peče in žge kot da ležiš na žerjavici . . . Takega bolnika je treba prekladati, mu prestiljati, ga snažiti in vsak čas pri njem biti.

Taka je bila reva Alenka. Ali me ni potrebovala? Res, da je Micona pomagala še vedno, a vendar: vsega tudi Micona ni zmogla. Zlasti prekladanje ji je delalo težavo; ker težka je bila, takole v kepo zvita in brez lastne moči in pomoči.

Pa človek se vsega privadi, tudi najhujšega. Rečem vam, da sem bil vesel, da sem ji streči mogel in smel. Ker njena prečudna potrpežljivost, sodnik, ta je bila taka, da je človeka morala ganiti. Ni ne tarnala, ne tožila, le včasih si je s kepo desne roke obrisala solzo, ki ji je prišla posili na lice . . . Božjast jo je napadala bolj poredko, a zato — se mi je zdelo — huje kot poprej. In kadar jo je napadlo z vso silo, tedaj — sodnik — sem čutil, kako tudi meni sili kri v glavo in me napada misel, kot tisto noč — veste: s sekiro . . . Povedati moram, da o tistem napadu nihče ni zvedel. Jaz in Alenka sva molčala, Jula pa je nesla ta dogodek seboj v grob. O tem sem molčal tudi sedaj. Bal sem se, da me gosposka loči od Alenke, ako izve za to. In potem bi imela reva le tuje ljudi . . . Zato sem molčal in se rajši zavaroval na druge načine. Tisto sekiro — saj veste — sem zanesel pod streho in jo zataknil za sleme, da mi je bila izpred oči. Nekaj motik, krampov in zidarskih kladiv in kar je bilo take železne šare, sem zakopal pod streho v slamo. Celo kruh sem si rezal z otročjo nožičko, da sem nože in drugo ostrino lahko pospravil v podstrešju . . . In kaj sem še naredil! Ko bi se primerilo, da bi se mi začelo delati pred očmi kakor oni večer in bi se bilo bati, da me obvlada: tedaj — sem si dejal — moram zbežati skozi male duri, ki vodijo na zgornjo stran. Tam sem takoj na cesti in od tu je le nekaj korakov do župana, ki ga moram takoj sklicati na pomagaje . . . Zato sem k stopnicam, ki vodijo v podstrešje, zavalil velik zaboj; za zaboj pa sem nametal različne ropotije, da bi mi vse to bilo v oviro, ko bi hotel pod streho . . . Saj razumete! Vse to sem napravil iz tega namena, da bi bil varen pred nesrečo, ko bi me napadlo. Tako sem mislil, da sem se zadosti zavaroval pred nesrečo. Pa se nisem! In to je moja krivda, sodnik, da sem molčal o sekiri in o tistih stvareh . . . To vam povem zato, ker me boste sodili, da boste vedeli, kje je moja krivda.

VIII.

Potem pa je prišlo. Tako je prišlo, kot si lahko mislite. To je bilo sinoči.

Sedel sem ob mizi in nekaj bral iz knjige. Alenka je bila zaspala in tudi sam sem mislil, da pojdem spat. Tedaj pa jo napade, kakor je še ni, kar sem bil doma. Sodnik, to ni dopovedati, kako je bilo! Trese se, zvija roke, tišči pene, skuša vstati in pada nazaj, ječi, hrope; oko se ji odpira in zapira, usta ravno tako . . . To ni povedati!

Tedaj pa je prišlo tudi nad me. Tisto, saj veste! Najprej se mi je zmračilo pred očmi, potem pa je prišlo rdeče čez in čez . . . In nekaj me je potegnilo v vežo in videl sem, da je to vse tako naprej namenjeno in določeno. Kako bi ne bilo! V veži hočem skozi gorenja vrata, toda tisti veliki

zaboj, ki sem ga bil zavalil pred stopnice: tisti zaboj z vso šaro skupaj leži za vrati, da do ključavnice ne morem. Vhod pod streho pa je prost . . . Ali ni bilo vse to namenjeno! Jaz skočim po stopnicah, zgrabim sekiro — tisto krvavo — stečem po stopnicah doli in že stojim pred njo, pred Alenko . . . In kri je brizgnila in jo oblila po obrazu . . . In od tedaj ne izgine tisto krvavo, tisto rdeče in ne bo izginilo dotlej, da boste, sodnik, razsodili po resnici in pravici . . . Tako je! Po resnici in pravici!

* * *

Sodnik ga je poslušal do konca. Potem pa je pristopil k njemu in mu položil roko na ramo:

»Slišite, Martin Orehek: saj je niste umorili!«

»Umoril, sodnik, umoril! S sekiro! Veste: s tisto krvavo . . .«

»Ne, ne, ne! Sekire niti v rokah niste imeli, ker vhod v podstrešje je ta hip še vedno zametan kot je bil. Vse to se vam le zdi!«

»V resnici, v resnici, sodnik!« je hitel zatrjevati, in neizrečeno hudo mu je bilo, da sodnika ne more prepričati.

»Čakajte, Martin Orehek! Ali se spominjate, da ste zbežali iz hiše skozi vrata na zgornjo stran?«

»Ne, saj —«

»In da ste udarili pri županu na okno in zavpili: Ubil sem jo!«

»Ne.«

»Župan pa je šel po ljudi in našli so Alenko na postelji — pa brez rane. Božjast jo je bila popustila; a reva je ležala oslabljena in brez zavesti do jutra. To jutro pa je umrla.«

Ko je čul o Alenkini smrti, ga je pretreslo, da je zajokal. Ko pa mu je sodnik omenil Aleša, ki je ostal pri življenju, in ki bo sedaj potreben njegove očetovske pomoči, tedaj mu je šlo preko obraza neko veselo spoznanje . . .

Opotekaje se je odšel iz dvorane.

Sofoklejev Kralj Ojdipus.

Fr. Omerza.

(Konec.)

(Ojdipa pripeljejo služabniki skozi srednja vrata.)

Zbor.

O strášno trpljenje, o grozen prizor,
najstrašnejša slika, kar videl kedaj
v življenju človeškem na svetu sem kje!
Oh, kakšna je blaznost nad tebe prišla?
Kateri naskočil te divji je bog,
da bednega tàk te je storil?

Gorje ti, nesrečnež! Kák gledam te naj,
četudi povprašal bi mnogo te rad,
rad mnogo se zmenil, govoril s teboj!
Ne morem, takó me je groza.

Ojdipus.

Gorje mi, gorje mi! O jaz, siromak!
Kam grem naj, nesrečnež, kam pelje me pot?
Kam vèndar tàk hitro mi glas izzveni?
Kam dereš, usoda, z menoj? Ah!

Zbor.

O strášno! Kdo naj gleda, kdo posluša to!

Ojdipus.

O strašna noč!
Grozen oblak temàn,
kàk nad menoj visi!
Goni ga hud vihar,
bom li utekel mu?
Gorje!
Še enkrat, da, gorje! Kàk spekla me je spet
bodeča ost zapon, nesreče zle spomin!

Zbor.

Pač čudnega ni nič, če čutiš dvojno bol
v trpljenju strašnem tem in dvojno nošiš zlo.

Ojdipus.

Prijatelji!
Vi ste pri meni še,
zvesti ste vi samó,
vi me prenášate,
reveža slepega.
Ojoj!
Saj dobro vas poznam in jasno vidim vas,
čeprav zavit v temò, a vendar glas je vaš.

Zbor.

O groza, kaj si storil! Kàk mogel si si sam
iztákniti oči? Kák bog te je prignal?

Ojdipus.

To je Apolon bil,
dragi, Apolon sam,
on mi je, on to gorje
bedno, ah, bedno poslal;
a storil tega ni, izvršil jaz sem sam revež.
Kaj naj bi gledal jaz,
ko sladkega nikdàr ne videl jaz bi nič.

Zbor.

Resnico govoriš, priznam.

Ojdipus.

Bi gledal kaj z rádostjo,
ljubil kaj, govóril s kom,
poslušal li, prijatelji?
Proč odpeljite me,
hitro, prijatelji,
proč iz dežele te
tega hudobneža,
ki ga je svet preklel,
najbolj sovražen je
bogu od vseh ljudi!

Zbor.

O revež, ki nesrečo svojo vso spoznaš,
ko ne bil nikoli videl vsaj te jaz!

Ojdipus.

Bedno pogine naj,
kdor mi je kruto vez
snel na gorovju z nog,
vzel me na dom je svoj
ter rešil s tem pogina! Oh, usluga ta grozna!
Ko bi poginil tam,
bi starši bili prosti, prost i jaz gorja,

Zbor.

To všeč bi bilo tudi nam.

Ojdipus.

Očeta ubil ne bi bil,
svet možá me ne bi zval
od lastne matere nikdàr.
Zdaj pa nesrečen sem,
staršev brezbožnih sin,
iste neveste mož
kakor roditelj moj.
Ako je káko zlo,
hujše kot vsako zlo,
Ojdipa to teži.

Zbor.

Ne morem reči ti, da dober tvoj je sklep,
ker boljši bil bi grob, kot biti živ in slep.

Ojdipus.

Da ni najboljše to, kar storil sem sedaj,
nikar mi ne govori, ne svetuj mi več!
Kakó bi namreč mogel gledati v obraz
očetu jaz kedaj, ko v Hades bi prišel,
in bedni materi, ko storil njima jaz
sem vèndar več gorjá, kot vredno je vrvi!
Bi gledati li mogel deco z rádostjo,
jih videti želèl, ko takšen jim je rod?
Da, nikdar več ne zrem naj s svojimi očmí
ne mesta našega, ne stolpov zidánih,
ne svetih kipov božjih, ko revež sam se jaz,
ki v Tebah mož nekoč najslávnejši sem bil,
oropal vsega sem, ko javno sem dejal,
da gnus naj vsak spodi, kot rekel nam je bog,
nečisto, zlobno zver iz Lajeve krvi.
Ko madež tàk tedaj na sebi sem odkril,
bi z jasnimi očmí li mogel zreti v te?
Nikakor! Ko zapreti mogel bi še pot,
ki vodi do ušes, bi storil srčno rad,
da stalo bi telo nesrečno kakor štor,
ko slišal ne bi nič in hkrati slep bi bil.
Kàk sládko je, če duh ne ve, kaj kdo trpí!
Gorje mi! O Kitajron, kaj si me sprejel!
Če storil si pa to, kaj nisi ubil me koj,
da nihče ne bi vedel, kdo sem in odkod?
O Polibos, Korint in ti, očetni dom,
kot mislil sem nekoč, poglejte, kakšen kras

vzgojili ste z menoj, ki poln je uljes!
Da zloben cvet sem zlobe, vidi se sedaj.
Dolina tiha, skrita, potje vi trije,
ožina ti in gozd na potih onih treh,
ki mojo lastno kri, iz mojih pili rok
ste kri očetovo, li pomnite še kaj,
kaj storil sem pri vas in kaj nato počel,
ko semkaj sem prišel? O zakon, zakon ti,
ki mene si rodil in nov spet cvét pognal
iz istega rodu, da zrl je v tebi svet
očete, brate, deco, rodno kri samó,
neveste mlade, žene, matere celó,
kar videti se more sploh nesramnosti!
Pa kaj to govorim, kar delati je greh!
Kar hitro, vas rotim, vrzite vun me kam,
ubijte, drágo vam, pogréznite v morjé,
da videli poslej ne boste me nikdàr!
Pogum tedaj, zgrabite bednega moža!
Nikar se me ne bojte! Nihče od ljudi
ne mogel bi nositi téga zla kot jaz.

(Kreon prihaja z desne z dvema služabnikoma.)

Zbor.

Tu ravnokar prihaja Kreon, da stori
in dá ti kak nasvet, kot žélel si si sam;
saj on je zdaj edin, da čuval bo zemljó.

Ojdipus.

Gorje! Kaj rečem naj, kakó mu govorim?
Imam pravico li, da dober bo z menoj,
ko zloben sem poprej do njega bil takó?

Kreon.

Jaz nisem sèm prišel, da rogal bi se ti
al zmerjal, Ojdipus, ker zloben prej si bil.
Če sram vas ni ljudi, služabniki, nič več,
bi bali žarkov vsaj se solnčnega boga,
ki daje hrano vsem, ko kažete takó
tu javno tolik gnus, ki zemlja ne in luč
ni sveti dež neba ne more zreti vanj.
Nazaj ga torej v hišo odpeljite koj!
Sorodnikov dolžnost je namreč sveta to,
da slišijo in zro družinsko bol sami.

Ojdipus.

Ker v slutnjah mojih zlih si varal me takó,
da prišel dobri mož si k meni zlobnežu,
posluhni, prosim te, ker to je zate prav!

Kreon.

Povej mi, kaj želiš, da prosiš me takò!

Ojdipus.

Izženi iz dežele te takoj me kam,
da nihče me ne vidi, z mano govori!

Kreon.

Prepričan bodi trdno, to bi storil jaz,
a vprašati se mora, mislim, bog poprej.

Ojdipus.

Saj vèndar vsem je jasno, kaj nam je dejal:
očetov naj morilec plača s smrtjo greh!

Kreon.

Tako je rekel res, a bolje je za nas,
da vprašamo ga prej, kaj zdaj storimo naj.

Ojdipus.

Vprašáli boste mar za bednega moža?

Kreon.

Sedaj verjel boš bogu menda tudi ti.

Ojdipus.

In tebi to naročam, prosim te srčno.
Za njo, ki zdaj je v hiši, ti oskrbi grob;
saj nalog ta izvršil boš za svoje prav.
Da jaz prebival tu med vami bi kedaj
v očetnem mestu živ, ne prósite nikar.
Daj, pusti me v goràh, naj vendar tam živim,
kjer moj leži Kitajron, ki dala sta nekoč
ga oče mi in mati živa še kot grob.
Tam smrt sta mi hotela, naj izpolnim to!
A toliko pa vem: bolezni ni za me,
ne pogubi me nič; ne rešil bi sicèr
se smrti jaz nikdàr, za grozno zlo samó.
Zgodi se naj z menoj, kot moč usode če.
Za deco mojo skrbi, dragi Kreon moj,
a ne za dečka dva; saj moška sta oba,
da glad bi ju v življenju stiskal morda kje.
Za deklici pa moji, bedni revici,
ki polna jima miza vedno je bila,
pri njiju sem sedel in kar sem jedel jaz,
dobili delež svoj od tega sta vsekdar:
za ti se brigaj torej! Daj, dovoli mi,
da primem ju za roki, zjokam se nad zlom!

(Kreon migne, in služabnika odideta skozi desna vrata palače v žensko sobo.)

Daj stori,
daj stori, blagi knez! Če primem ju z rokó,
bom mislil, da ju vidim kakor v prejšnjih dneh.

(Služabniki pripeljejo jokajoči hčerki, Antigono in Ismeno.)

Kaj pravim?
Ne slišim li, bogovi, dragih mi otrok,
da točita solzé? Sem smilil se mu res,
da Kreon je poslal mi deco ljubljeno?
Prav mislim?

Kreon.

Da, jaz sem storil to, ker srce moje ve,
kaj zdaj te veseli, za kaj si górel prej.

Ojdipus.

Naj srečo da ti bog in spremlja naj povsod
te večji blagoslov, kot náme je rosil!
Otroka moja, kje sta? Semkaj pridita,
da bratske vaju róke te objamejo,
ki k temu so pomogle, da gledata sedaj
tàk svetlih prej oči očeta tèmno noč,
ki gledal ni, nič vprašal, ter postal tako
je vama oče z njo, katere sin je sam.
Nad vama se solzim — saj zreti moči ni —
ko gledam bedo vso bodočih vaših dni,
kakó živeli bosta v svetu, revici.
Kam priti bosta mogli v mesto med ljudi,
na kakšno veselico, da s sólzami v očeh
ne bosta se vrnili, ne pa vedrih lic?
In ko se vam za zakon leta razcveto,
kdo neki, draga deca, kdo bo drznil se,
da madež bi na sebe mogel vzeti tàk,
ki starišev se vaših in tudi vas drži?
Li manjka kako zlo? Očeta lastnega
je oče vaš ubil; zakonsko sklenil vez
je z njo, ki ga rodila; in ista prsa so
dojila vas kot njega, ki je oče vaš.
S tem zmerjal vas bo vsak, in naj vas vzame kdo?
Ne bosta našli, hčerki, takega nikjer,
veneli bosta cvetki brez moža, otrok.
O sin Menójkejev, ti oče si edin
ostal sirotam tem ,— saj midva sva oba
zgubljena, mrtva že — ne pusti revic teh,
da taval brez moža tvoj rod brez kruha bi!
Ne daj, da tàk nesrečni bili bi kot jaz!
Naj smilita se ti, ko bedo táko zreš
in nimata nikogar, up si ti edin.
Obljubi, blagi knez, v poroštvo daj rokó!
I vama naročiti mnogo bi imel,
a ne uméta, deca; zdaj vam to želim:
kot morete, živite, srečo naj pa bog
v življenju dá vam večjo, kot jaz sem jo imel!

Kreon.

Zdaj dovolj je solz prelitih! Vrni v hišo se nazaj!

Ojdipus.

Dasi všeč mi ni, pa moram.

Kreon.

Vse je v svojem času prav.

Ojdipus.

Veš pa, kák pogoj ti stavim?

Kreon.

Daj povej, da slišim ga.

Ojdipus.

Daleč kam me z dóma pošlji!

Kreon.

To, kar prošiš, daje bog.

Ojdipus.

Saj črté me vsi bogovi!

Kreon.

Torej boš prejel še prej.

Ojdipus.

Misliš res?

Kreon.

Zastonj ne rečem, kar se modro mi ne zdi.

Ojdipus.

Daj me torej zdaj odpelji!

Kreon.

Hodi, deco pusti iz rok!

Ojdipus.

Oh, nikar mi teh ne vzemi!

Kreon.

Vedno zmagal ti ne boš;
če ti šlo je kaj po volji, stalno srečen nisi bil.

(Kreon, Ojdipus, otroka in služabniki odidejo.)

Zbor.

Glejte, o možje Tebanci, glejte tega Ojdipa,
ki je znal uganko slavno, bil najslavnejši je mož!
Kdo ga blagroval ni v mestu, gledal zavidljivo nanj?
Toda kák naval nesreče strášne ga zadel je zdaj!
Zadnje torej dni počakaj in nikogar ne blagruj,
ki živi pri nas na zemlji kakor človek umrljiv,
dokler ni končal življenja in trpljenja ni poznal!

Med predilnimi obrtniki.

Prof. Fr. Pengov.

Predilna (tkalska) obrt je na Slovenskem malo, v Srbiji pa precej visoko razvita, tako tvorniška kakor tudi domača obrt. A kljub temu niti tam ne zadostuje potrebam prebivalstva; treba je bilo že prej mnogo uvažati, koliko več bo treba šele sedaj.

Kako krasna industrija cvete v živalskem svetu! Kakšne umetnike predilske in tkalske obrti srečavaš na vsak korak! Ali hočeš obiskati z menoj nekatere?

Stopiva k ribniku na travniku! Omahljivo ločje in šepetajoče trsje moli posamič iz čudno zamotane pletenine, ki plava na površju. Milijoni lističev prijazne vodne leče tvorijo na gladini tlak iz zelenega mozaika (slika iz barvanih kamenčkov) — zeleno drsališče sredi poletja, po katerem smuče nebroj malih krilatcev.

Na solnčnem obrežju se je naselila tudi čebela-tapetnica (megachile cetuncularis).

Snovi za prevlako (tapeciranje) si poišče na našem vrtu. Urno zleti na rožni grmiček in se usede na dišeč do polovice razvit popek, da se lahko razgleda po svetu. Že je izbrala pripraven listič žlahtne vrtnice, si ga vzela med noge in zdaj ga obrezuje s čeljustnimi škarjami tako spretno kot pravi tapetnik svoj volneni žamet; odreže si kosec take velikosti in oblike, kakor ga ravno potrebuje. Na bregu ribnika ima namreč že pripravljen rov, ki je kakih 8—10 cm dolg.

Veliko dela in truda je bilo treba, preden si je izkopala čebelica prsteno votlinico v zemlji. Zdaj pa mora vzidati vanjo še kakih 6 do 7 stanic in zidovje, stene in strop mora biti čedno prevlečeno, kot se spodobi za gosposko sobo. Prva zibelka je narejena, že leži v njej jajčece, sredi medu in peloda (cvetnega prahu); tudi vratca, narejena iz koščka vrtničnega listka, že zapirajo vhod v celico. Ko bosta zadelani tudi šesta in sedma stanica in zamašen vhod, bo izpolnjen življenski smoter naše pridne tapetnice — sama se poslovi od sveta, a potomci bodo imeli čez zimo krasno stanovanje in hrano obenem.

Čudovito je, kako si zna ta mala stvarca prirezati svoje snovi brez šestila in ravnila v elipse, pakrožne in okrogle ploskvice in ima vse mere tako natančno v glavi, da postane vsak kos natančno tako velik, kakor je ravno potreba. S koliko škrbjo ti pomeri izučen čevljarski mojster škornje, naročaš mu, da gotovo napravi dovolj prostorne, in vendar se mu še rado ponesreči, da napravi narobe. Kako pretkana in spretna pa je naša mojstrinja! Ker bi večje listne izrezke in ploščnate kosce spravila le težko v ozki rov, zato jih prime že precej od začetka z nožicami tako, da tvorijo nekak zavoj, in tega ni težko spraviti na svoje mesto.

Podobna umetnica je makova osmija (osmia papaveris). Ko dozoreva pšenica, leta ta srednje velika samotarka (ni družabna čebela) temne polti okrog, izkopava v zemlji par centimetrov globoke luknje ter jih tapecira s škrlatnimi kosci venčnih listov poljskega maka, ki ji povsod prijazno kima naproti. Na dno krasne zibke nanese kupec peloda in nanj položi jajčece: kako imenitno bo življenje mladice na rdeči blazinici v sladkem izobilju devete dežele!

Gotovo se čebelici ne bosta sramovali družbe stanovske tovarišice némezije, ki izvršuje svoj tapetniški poklic v južni Evropi, n. pr. na balearskih otokih. Poševno cevko, ki si jo izvrta v zemljo, obloži z mehko pajčevinasto (saj je vendar poštena pajkovka!) klobučevino. Iz enakega blaga si napravi ob vhodu celo zaveso, nekaka vrata, ki jih lahko odpira, pa tudi zapira pred vsakim tujcem.

Ker smo že pri čebeli tapetnici govorili o zavitkih, si gotovo radoveden, kdo jih izdeluje v naravi, in si jih opazil že večkrat na leskovem, brezovem in drugem listju.

Izdelovalca zavitkov v gozdu sta med drugimi leskov in brezov zavijač.

Jasno rdeče opravljen je prvi, drugi nosi svetločrno suknjico. Težka je naloga teh junakov na svetu. Ohraniti morata svoj številni zarod v težavnih razmerah: na zraku ne smeta pustiti jajec, sicer se posuše; želodčki njunih otročičev (ličink) zahtevajo le osehlega listja. Toda kar pade na zemljo, se na solncu prekmalu posuši, ob dežju pa je premokro. Ubogi rilčkar, velik kot tvoj nohet na mezincu, še nikoli ni videl ne jajčka, ne ličinke; tudi nima nobene želje, da bi hotel gledati, kakšen bo njegov zarod. Kako naj torej ustreže potrebam, katerih sploh ne pozna?

Zapustivši zimski stan, se veseli dva, tri dni življenja na solncu, potem pa hajdi na resno delo! Listje leske, breze, pa tudi gabra, bukve in jelše je zanj in njegovo družino najvažnejša stvar na svetu, isto kar za kmetovalca hiša in polje, živež in obleka. Poišče si zal, sočnat list in začne ga rezati. Ne daleč od peclja ga prereže povprečno do treh četrtin, in sicer eno polovico popolnoma skozi, ravnotako žilo po sredi, od druge polovice lista pa prereže samo pol. Že to rezanje s preprostim rilčkom ni lahko delo, a najtežje šele pride. Odrezani del lista je namreč treba zviti v zavitek, ki je podoben denarnemu svitku, kot jih imajo trgovci. Pri tem delu se obnaša rilčkar kot rojen umetnik in reši težko zastavico za inženirje in geometre: kako je treba urezati listno ploskev, da se bo dala zaviti z najmanjšim trudom? — Človek je potreboval tisočletij, preden se je jel baviti s takimi računi, učeni matematik (računar) Heis, ki je meril zavitke naših malih tovarnarjev v gozdu, pa je našel to težko vprašanje pri njih popolnoma rešeno. V zavoj položi zavijač nadepolni zaklad svojega potomstva in zavitek celo nekako sešije, da se gotovo ne razpusti.

Skupaj zvita polovica lista sicer ni tako sveža kot nedotaknjen list, toda popolnoma se ne posuši, ker dobiva od ene strani še vedno dovolj soka. Dočim opazuješ prvo izdelovanje zavitkov v majniku in juniju, je v avgustu goden že novi rod, ki precej zopet hiti obešat na drevje nove zavitke.

Tudi ne delajo vsi zavijači po enem in istem načinu, ampak vsak ima svoje posebne skrivnosti in patente. Ne opusti lepe prilike, kadar moreš opazovati to obratovanje! Hroščki so pri delu tako goreči, da delajo naprej tudi če odrežeš vejico in jo neseš domov. Pozabljajo vse nevarnosti, ko jim gre za to, da oskrbijo za potomce primerno zibelko, ki naj jim bo obenem tudi dojilja.

*

Od malih obrtnikov v gozdu se težko ločimo, ne da bi počastili tudi prelce in tkalce.

Najimenitnejšo predico sviloprejko pozna sleherni otrok, ki je prestopil kdaj šolski prag. Znano ti bo tudi, da so svilne niti od sile močne. Le poskusi n. pr. pretrgati sviloprejkin kokon; biti bi moral že pravi Samson, da bi se ti posrečilo. A kako preprosto sredstvo je zamislila Stvarnikova modrost, da reši nezmožnega metuljčka, ki je ravno prilezel iz bube, v malo trenotkih iz premočnega groba. Iz ust spusti metulj par kapljic rjave tekočine in jeklenomočna svilnata preja izgubi vso moč, kot sežgano platno. Tako priprosto sredstvo, a uspeh je tako presenetljiv! Ali si je mar metulj sam izmislil to čudovito razstrelivo za svojo svilnato ječo?

Nič manj čudoviti prelci so razni pajki s svojimi kolesastimi (navadni križavec) ali vodoravnimi, jadrom podobnimi ali cevastimi (hišni pajek), lijakastimi in še drugače oblikovanimi mrežami. Uporabljajo jih za lov kot ribiške vrše, kot stanovanje, pa tudi kot prometno sredstvo; v jeseni lahko opazuješ, kako se selijo mladi pajkci na samoizpredenih zračnih balonih v druge kraje po zraku (prikazen se zove v ljudskem jeziku »babje leto«).

Že stari Grki so občudovali našega umetnika in si skušali razložiti njegov postanek z mično pripovedko. Na Kolofonu je živela deklica Arahne, ki jo je bila sama Atena, božica modrosti, naučila presti in tkati. Izredna ročnost pa je napravila deklico nehvaležno in ošabno; domišljevala

si je, da že presega boginjo samo, in jo pozvala na tekmo. Za kazen je bila spremenjena v pajka in mora presti in tkati na veke.

Mladi prijatelj! Ali si že kdaj opazoval, kako prede križavec svoje kolo? Poskusi enkrat in jamčim ti, da ti ne bo žal časa. Deni nekoliko nitek pod drobnogled! Kako vse drugačne so niti, ki teko kot prečke na kolesu od središča proti obodu, od onih ki obkrožajo središče omrežja v vedno širših zavojih. Na zadnjih opaziš vse polno vozelčkov — lepkih kapljic za lov mušic! — v pravilnih medsebojnih razdaljah; omrežje, kakih 40 cm v premeru, jih šteje nad 100.000. —

Imamo pa druge križavce, po imenu Argiope, svilna Aranea itd., ki so še večji umetniki. Ti spletajo svilnate torbice v podobi narobe obrnjenega balona in velikosti skoro golobjega jajca. Torbico napolnijo s prefino svilno vato, v sredi nje pa obesijo majhno svilnato vrečico z jajčeci, biseri pomarančne barve. Delo takega pajka je prečudna tvornica! Z najenostavnejšim, vedno istim orodjem izvršuje delo vrvarja, predice, tkalca, trakarja in valjalca; izdeluje vlakna različne debelosti in barve, kakor ravno nanese potreba. Kolike pozornosti je treba v naših modernih predilnicah in tkalnicah, da so v redu vsa vretena! Zunaj v naravi pa križavec svojega dela niti ne vidi ne, ampak mu vedno obrača hrbet; in vendar deluje njegov mehanizem tako čudovito natančno, kot bi imela živalca kompas na zadku. — Argiope, kako naj se zadostno divim tvoji umetnosti! In vendar!

Predlanskim umrli slavni francoski naravoslovec J. Fabre pripoveduje, da je imel v kletki tako umetnico, ki si je bila napravila čez noč krasen svilnat balon za gnezdo. Ko ga je pa natančneje preiskoval, je našel, da je vse drugo v redu, samo glavna stvar ne — jajca. V trenotku, ko bi morala pajčica zleči jajca, jo je moralo nekaj zmotiti in spraviti s tira tako, da je zgrešila ustje notranje vrečice in znesla jajčeca kar na tla. Če bi imela v možganih le najmanjšo sled razuma, bi morala vendar spoznati nesrečo in opustiti nadaljnjo izvršitev gnezda, ki je zdaj popolnoma brez pomena. A to ji ne pride niti na misel. Vsa torbica je dotkana ravno tako skrbno kot v normalnih razmerah. Ali ni čuden talent, ki združuje čudesa visoke umetnosti z zmotami tako nerazumljive budalosti?

Radovednež bi utegnil vprašati: Ali se ne bi dala uporabiti pajčja preja na podoben način kot svila? Vprašanje ni tako brez podlage. Že v začetku 18. stoletja so delali take poskuse. Le Bon, predsednik trgovske akademije v Monpeljéju je predložil l. 1709. pariški akademiji znanosti par rokavic in nogavic, izdelanih iz pajčje svile. Slavni Reaumur je dobil naročilo, da preišče zadevo natančneje. Našel je, da domači pajki (križavci) niso uporabni za svilarstvo. Da dobiš nitko, močno kot je pri sviloprejki, je potreba 90 pajčjih nitek, 18.000 pa jih tvori šele nit tako debelo kot je sviloprejkina. Pajčja svila bi bila predraga in vendar ne tako lepa kot navadna. S tem pa še ni izrečena zadnja beseda o pajčji svili; prebivalci vzhodno-afriških otokov, posebno Madagaskarja, so namreč že davno rabili prejo velikega *zlatega pajka* za manjše tkanine, za močne niti i. t. d. Kreolinje z otoka Sv. Mavricija so poklonile svoj čas cesarici Josipini par kot zlato se bliščečih rokavic iz svile ondotnega pajka. Bog ve, kakšna presenečenja še skriva bodočnost v svojem naročju!

Po pravici bi me obdolžil neopravičljive pozabljivosti, dragi prijatelj, ako bi ti ne vzel vsaj v misel še raznih drugih prelcev iz lahkokrilega sveta domačih metuljev. Na borovcu si imel morda že večkrat žalostno srečo opazovati prek zime velike mošnje *izprevodnega prelca*. Če nočeš, da ti uniči ta škodljivec borovje, kot bi ga posmodil ogenj, potem v roko drog in po njem! Če pa hočeš zvedeti zanimivo življensko zgodbo tega divjaka, potem si preskrbi jeseni nekaj vejic s prelčevimi jajčeci, jih deni v posodo z vodo,

vse skupaj pa pod poveznik in potem: pozor!

Po 300 jajčec ene živalce je v obliki prstana ali še bolje premajhnega koruznega storža zlepljenih skupaj okrog borove vejice. Gosenčice, ki prilezejo iz njih, začno presti že prvo uro po rojstvu; iz prefine gaze si napravijo kroglast šotor. Predejo in tko pa s toliko gorečnostjo, da dobi svilnata obla v 24 urah debelost oreha, v par tednih velikost jabolka. A to je le provizoričen, poleten šotor; gosenčice glodajo igle, ki so vanj zapletene, igle se posuše in prvi veter odnese vso ropotijo. Živalce ne žalujejo prav nič, ampak se selijo (ako so proste na drevesu) vedno više in više, na vsaki postaji izdelujoč nove šotore. Šele, ko nastopi prvi resni jesenski mraz, tedaj si narede trden zimski stan. V ta namen si izbero pripravno vejo z gostimi bodicami ter jo ovijejo z obširno tkanino; tako nastane stanovanje, napol iz igel, napol iz prediva, ki se upira vsem vremenskim nezgodam in hudomušnosti najporednejše burje. Oblike je jajčaste, spodaj podaljšano v cev. Nobena gosenica se ne dotakne igle tega zimskega gnezda; saj bi se poškodovane igle tudi posušile, in prvi silnejši piš bi jih odnesel z gnezdom in stanovalkami vred na tla — v smrt. — Ali se mar naše predice zavedajo te nevarnosti? Saj še niso doživele nobene zime. In vendar se ne dotakne nobena, pa naj jih tare ob slabem vremenu tudi lakota, nobena nosilnih gred zimske palače; nasprotno, ob sleherni prilikí še utrjujejo gnezdo. Nikoli ne gre nobena na pašo (na igle sosednjih vejic), nikdar se nobena ne vrne nazaj, da ne bi spotoma predla novih nitk za utrditev skupne domačije. Ali mar gledajo v bodočnost in se skušajo zavarovati pred zimskimi neprilikami? Saj njihovo delo ne sega dalje kot do slastne gostije med borovimi iglami in do všečnega sanjarenja na gnezdni terasi ob toplem solnčnem vremenu. Nihče pa jim ni nikoli poročal o mrzlem, dolgem deževju, o zmrzali in snegu, o besnih viharjih. —

A četudi o vsem tem ničesar ne vedo, vendar se zavarujejo, kot bi bile o bodočnosti temeljito poučene. Svoje stanovanje izpopolnujejo, kot bi hotele reči:

»Oj, kako ugodno bomo spančkale tukaj, druga ob drugi, medtem ko bo borovec gugal v vetru sveče iz ledenega voska! Zato pa le pridno na delo!«

Da, da, ljube prijateljice — četudi ste le zaničevane in osovražene gosenice izprevodnega prelca — le marno delajmo, veliki in mali, ljudje in neznatni žužki, da se bomo mogli nekoč mirno vleči k počitku: ve v tisto čudovito nirvano (omotico), ki bo izvršila vašo preobrazbo iz proletarske (preproste) gosenice v krasnega metulja, mi pa k tistemu zadnjemu snu, ki nam prestriže življenje samo z namenom, da ga nekoč zopet in lepše obnovi (Fabre).

Na hrastovi veji nad vodo visi prazno gnezdo, spretno vpleteno v rogovilo. Volnene nitke in trakovi iz sukna so stkani s travnimi bilkami, vlakni in dlako. Na prvi pogled bi mislil, da je to delo človeških rok, in vendar ga je stkal mojster, ki je prišel k nam šele o binkoštnih praznikih — črno-rumeni k o b i l a r.

V polkrožnem gnezdu je prejšnje čase vzgajal par svoje mlade, danes pa je gnezdo prazno in pusto. Veter ga je že močno natrgal in dež mu je izplaknil globoko luknjo.

Zlepa ne najdeš mojstra nad afriškega d r u ž n e g a t k a l c a. Mož se imenuje rad tudi r e p u b l i k a n c a, ker je to moderno, in prevzet zadružniškega duha živi in gnezdari v velikih družbah na drevesih s skupno streho. Ker ni veliko žlahtnejšega rodu od našega pobalinskega vrabca, zato si napravi kar skupno slamnato streho kot rojen k r o v e c. Odspodaj pod velikanskim slamnatim dežnikom pa vidiš kot nekakšno satovje z brezštevilnimi luknjami, ki vodijo do večjih hodnikov, ob katerih so na desni in levi gnezda posameznih parov. Vsa naselbina je na las podobna kakemu mestu z mnogimi ulicami in palačami.

Da ne ostane Azija, v kateri je tekla zibelka človeškega rodu, za Evropo in Afriko, zato ima tudi ta del zemlje svojega izbornega k r o j a č a, ki tekmuje s tkalci za prednost v umetnosti. Ime mu je š i v a v e c,

ki skriva svoje mlade pred opicami v zibki, viseči na tenki mladiki. V gostem listju si poišče pripraven list na koncu tenke vejice ter ga na obeh robovih na več mestih prebode s finim šiljastim kljunom. Potem si poišče nitko, bodisi vlakno ali trak iz ličja, jo pretika križema v narejene luknjice in stakne robove skupaj. Tako si sešije iz lista tulec, dovolj čvrst in prostoren za zibel. Če treba si tudi sam s kljunom in krempeljci sesvaljka in sprede nit iz semenske volne.

Majhna osebica — šivavec ni večji od našega slavčka — in vendar kolika umetnost!

Skoro še večje čudo krojaške umetnosti pa hrani otok Cejlon v bližini angleške Indije. Tam živi po drevju in grmovju rdeča indijska mravlja ekofila, ki si napravlja gnezdo iz živih listov, ki jih zveže med seboj s finimi svilnatimi nitkami. A kje dobi sukanec, ko nima predilnih žlez in bradavic? Uporablja svoje lastne ličinke kot »vretenca, kot iglo in šilo«.

Doflein je opazoval živalce pri delu in pripoveduje, kako zašijejo razpoko, nastalo v gnezdu iz listov. Ob robovih razpoke se postavi cela četa mravelj, vsaka s svojo ličinko v čeljustih, druge tovarišice pa tišče robove raztrganega lista skupaj. Neprenehoma premikajo prve svoja »vretenca» sem in tja, tako da se dotikajo ličinke zdaj enega, zdaj drugega listnatega roba. Iz njihovih predilnih žlez se cedi sok, ki se strdi na zraku in polagoma kot gosta tkanina popolnoma zakrpa rano.

Kolikor manjša je ekofila od ptičjega tovariša-šivavca, toliko večje je čudo njenega delovanja. Zares, prav ima modri Sirah, ko govori o Stvarniku in Gospodu naših tekstilnih umetnikov: Olepšal je veličastna dela svoje modrosti, ki je od vekomaj do vekomaj; kako dovršena so vsa njegova dela!

Obstreljevanje Pariza.

Dr. P. B.

O nemškem obstreljevanju mesta Pariza z daljnostrelnimi topovi je priobčil Ivan d' Assof v eni zadnjih številk časopisa »L' Illustration« zaminive podatke, iz katerih posnemamo sledeče:

Nemci so obstreljevali Pariz z daljnostrelnimi topovi v štirih skupinah, ki so obsegale 367 strelov, oddanih v času od 23. marca do 27. avgusta 1918, v sledečem redu:

1.	skupina,	od	23. 3.	do	1. 5.,	185 strelov,
2.	„	„	27. 5.	„	11. 6.,	104 „
3.	„	„	15. 7.	„	16. 7.,	14 „
4.	„	„	5. 8.	„	7. 8.,	64 „

Streljali so iz dveh postojank, iz Crépy-en-Laonnois in iz Beamout-en-Beine. Strele prve in druge skupine so menda oddali samo topovi v Crépyju. Stali so na vzhodnih obronkih malega, povprečno kakih sto metrov visokega gričevja, imenovanega Mont-de-Joie, severno od Crépyja. Imeli so kaliber 210 mm. Trije topovi so bili postavljeni v podobi trikotnika in njih oddaljenost od pariške katedrale Notre-Dame je znašala 120 oziroma 119 km. Lega je bila izvrstno izbrana in gozdna pokrajina zelo pripravna za skrivanje, bila je prav blizu železnice Laon-la Fère in je dajala največjo nosečnost tem topovom, ki jo cenijo na 130 km. Vendar je to daljava, ki jo zmore tudi francosko težko topništvo, in to jim je bilo v pogubo. Edina težava je bila za francoske letalce, najti skrito, izvrstno maskirano lego, in za poslušalce, odkriti, odkod prihaja pok, ker so Nemci postavili v okolico celo množino manjšega topništva, ki je streljalo ob istem času.

Negotovost pri Francozih je trajala samo štiri dni. Pač so že prej pri razmotrivanju letalskih fotografij spoznali, da gradé Nemci v onem kraju železnico, a nje smoter še ni bil jasen. Pazljivo so čakali, kaj pride.

Streljanje francoskih baterij se je takoj začelo, ko so spoznali, za kaj gre, in

27. marca je dobro pogojen strel zadel tretji top, ki se je naslednjega dné razletel in ubil 17 zaposljencev oziroma inženirjev tvrdke Krupp. Par dni pozneje so uničili francoski streli tudi prvi top. Samo drugega topa, ki je bil izvrstno skrit, Francozi vkljub svojemu natančnemu obstreljevanju niso mogli zadeti. Krivo je bilo pred vsem deževno vreme, radi katerega letalci niso mogli opazovati.

Nemški cesar je baje v začetku obstreljevanja sam prišel pogledat te baterije. Bile so takrat višek organizacije, ki je pač morala zadostiti njegovi ošabnosti. Sedaj so ostali samo betonirani in železni podstavki, deloma razrušeni po francoskih granatah, in železnica, ki je držala k vsakemu topu. Za osobje so bili izkopani veliki in globoki podzemski hodniki. Ravno tako tudi za pomožne postaje in skladišča za strelivo. Vsa dela je opravljala elektrika, ki je služila tudi za razsvetljavo.

Za osobje vseh treh baterij je bil zgrajen vojaški dom v daljavi kakih 500 m od tretjega topa, daleč notri v gozdu. 100 m od tega leže ostanki utice, ki jo je menda imel poveljnik te baterije. Blizu je bil zanj podzemski prostor z dvema vhodoma.

Nemci so skušali celo organizacijo maskirati na zelo zvit način. Železniška proga je bila, če vlaki niso česa dovažali, zakrita z umetnimi drevesi, ki so jih vtikali v posebne, zato narejene kotanje, ravnotako so tudi topove pokrivali z vejevjem. Vlaki, ki so dovažali, so bili v gozdu pokriti s temnimi, na prostem s svetlimi plahtami.

Seveda jim vse to ni nič pomagalo, kajti že začetna dela Francozom niso ostala skrita. Tudi opazovanje poka je bilo uspešno, ker se je grmenje velikega topa precej razlikovalo od pokanja manjših kalibrov. Fotografije letalcev so pa tudi pripomogle do končnega uspeha. In tako je ozemlje okoli teh baterij naravnost razorano od francoskih težkih izstrelkov.

Tudi zadnji top je naenkrat obmolknil. Zakaj, ni jasno. Morda se je Nemcem zdel njegov položaj že prenevaren. V juliju se je pričelo novo obstreljevanje Pariza iz točke, ki leži vzhodno od Beaumont-en-Beine, s topom kalibra 240 mm, ki je bil menda eden onih, ki so ga odvlekli iz Crépyja, popravili in navrtali nov kaliber.

Top so postavili v gozdu Corbie, od Notre-Dame je bil oddaljen samo 110 km. Da ga odtegnejo obstreljevanju, so postavili v bližino ponarejen podstavek z železnico in ga nalašč prav površno maskirali, tako da so Francozi, zavedeni po letalskih fotografijah obstreljevali ponarejeni top. Vendar so opazovalci poka vkljub oddaljenosti 22 in 25 kilometrov spoznali, da prihaja pok iz druge smeri, kakor iz one, ki jo dajejo fotografije.

Splošno je bila organizacija te baterije ista kot pri Crépyjskih. Vendar je bil top maskiran naravno in ne umetno in to je bil velik napredek. Premotili so pač letalske opazovalce, ne pa opazovalcev poka.

Iz vsega se razvidi, da maskiranje ni enostavna znanost in da je treba za njo natančnega vojaškega znanja.

Kratek pregled hrvatskega in srbskega slovstva.

Dr. Iv. Pregelj.

2. Srbsko slovstvo.

Vse drugače se je razvijalo slovstvo pri Srbih. Starejše cerkveno-srbsko slovstvo, ki je slavilo za Nemanje, Simeona, Sv. Save in Dušana gotovo zlato dobo, je služilo predvsem cerkvi in zgodovinskemu, kronističnemu zapisovanju. Znamenit spomenik tega slovstva je predvsem Dušanov zakonik iz l. 1349. oz. 1354. Ko je Srbska propadla in podlegla Turkom, je hipno začela pešati tudi knjiga. Samo na ozemlju Črne gore je opaziti živejšo delavnost. Tu so se tiskale tudi prve glagolske in cirilske knjige, n. pr. v Obodu l. 1494. knjiga Oktoih. V 17. in 18. stoletju pa je prestalo sploh vse književno delo in srbski narod se je moral zadovoljiti samo s knjigami, donesenimi iz Rusije, ki so za dobro stoletje uveljavile v Srbih jezik, ki je bil bolj ruski nego srbski. Prvi sledovi narodnega prebujenja so se pojavili na avstrijskih tleh v ogrski Srbiji, kamor so se bili Srbi pod nadškofom Arsenijem Črnojevićem l. 1690. izselili v mogočni četi, ker jim pod turškim jarmom ni bilo več mogoče prebiti. L. 1712. je že poslovala šola v Karlovcih. Učitelji so bili Rusi, ki so pač poznali ruskocerkveni jezik, ne pa srbskega narodnega. Še drugo središče srbske prosvete v 18. stoletju je postal Novi Sad. Do l. 1814. je živela srbska knjiga pod vplivi ruskega jezika in srbski pisatelji so pisali v mešanici rusko-slovenskega, rusko-srbskega, ruskega narodnega in srbskega narodnega jezika. Tako je pisal n. pr. zgodovinar Jovan Rajić, tako Vičentije Rakić, Gavrilo Stefanović i. dr. Prvi, ki je začel pisati zares socialno, za narod, je bil Dositej Obradović (1744—1811). Živel je zelo romantično življenje, prepotoval je veliko sveta in spoznal zapadna slovstva: Fénelona, Richardsona, Lessinga, Goethejevega »Wertherja« in Wielandovega »Aristipa«. Izdal je 160 Ezopovih basni in zanimiv lasten življenjepis: »Život i priključenija Dimitrija Obradovića« (1783). Beseda »priključenije« priča, da Dositej še ni vedel, kaj se pravi pisati pravi narodni jezik. V to dobo srbskega slovstva sodijo »srbski Klopstock« Lukijan Mušicki (1777—1837) in Sima Milutinović (1791—1847), ki je kakor naš Koseski rad koval besede. Pesnil je junaške pesmi in drame iz srbske prošlosti (Tragedija Obilić, Dika Crnogorska). Iz te starejše, prosvetljene klasicistične šole vodi v poznejšo romantiko Jovan Sterije Popović (1806—1856), poznejši srbski prosvetni minister, ki je osnoval z »Društvom srbske slovesnosti« poznejšo kraljevo akademijo znanosti in umetnosti (1886). Pisal je drame (Miloš Obilić, Ajduci, Vladislav) in roman »Boj na Kosovu«. L. 1813. je ustanovil Dimitrij Davidović iz Zemuna na Dunaju list »Novine« s prilogo »Zabavnik«. Cenzor tega lista je bil Slovenec Jernej Kopitar, ki je odgojil Srbom Vuka Štefanovića Karadžića (1787—1864). Z Vukom se je začelo stoprv pravo umetno srbsko slovstvo. Vuk je izdal srbske narodne pesmi (prvič 1814), ki so nesle slavo srbske pesmi po vsem svetu; predložil jih je zapadnjakom Kopitar. V l. 1814. je izdal Vuk tudi prvo slovnico srbskega jezika, ki je nov mejnik v srbskem slovstvu in katero je pozneje spopolnil v najvišji meri v Srpskem rječniku (1818) s slovnico. Kot književni jezik je uveljavil Vuk hercegovsko štokavsko narečje in tako podrl gradbo rusko-cerkvenoslovenske književnosti v Srbih. Hudi nasprotniki (Hadžić, Lazić i. dr.) so mu vstali, toda tudi izvrstni branitelji, ki so zmagali. Predvsem se je oglasil Miklošičev učenec Djuro Daničić (1825—1882), čigar »Mala srpska gramatika« (1850) je znamenito delo, vredno Daničićevih poznejših, njegove »Sintakse« in Rječnika (Budmani). Daničiću

bi se ne bilo godilo tako dobro, da se ni zavzel za Vukovo reformo tudi pesnik Branko Radičević (1824—1853), ki je smešil Vukove nasprotnike v pesmi »Put«, ki nekako spominja Levstikove satire o ježi na Parnas. Dočim so nasprotniki navalili na Branka, je imel Daničić čas, da je nemoteno dokazal vrednost Vukovega dela in je tako prodrl. Radičeviću je sledil v odločnem odporu proti starejši šoli pesnik in knez Peter II. Njeguš (1813—1851) v sloviti epsko-dramatski sliki »Gorski vijenac« (1847), katero je posvetil »prahu oca Srbije« Karadjordju. Kakor Mažuranić v »Čengiću« je obdelal tudi Njeguš neki zgodovinski dogodek v Črni gori iz l. 1701. v strogo narodni obliki in v slogu, ki kipi od krepke, srbske dikcije, domače podobe, katero nekak homerski način še ojačuje. (Peruškov prevod ni sicer umetniški, a beri ga, ker ima dobra pojasnila!) Novemu slovstvu so se zdaj pridružili tudi starejši pisatelji, n. pr. Jovan Subotić (1817—1886), ki je živel v Zagrebu in deloval kot dramatik (Zvonimir, Nemanja, Miloš Obilić). Roman je ustvaril Srbom Bogoboj Atanacković (1826—1858) v »Dveh idolih«, ki riše prvikrat v Srbih sodobno življenje. Naslednika je našel v Jakobu Ignjatoviću, ki je pisal zgodovinske in socialne romane in povesti.

Pravi pesnik in slikar obenem je bil Duro Jakšić (1832—1878), romantik v liriki in epiki (»Kraljica«) in svojih nedramatičnih dramah. Pesnik Ljubomir Nenadović (1826—1895) je pisal sijajne potopise. Naroden v duhu in jeziku je pesnik Jovan Ilijć, oče treh pesnikov. Kakor Bodenstedt je uvedel v srbsko pesništvo vzhodno poezijo. Znamenit pesnik in prevajavec (Arani, Petőfy, Heine, Puškin, Lermontov i. dr.) je Zmaj Jovan Jovanović (1833—1914). Kot pesnik je predvsem lirik, a je napisal tudi dobre šaljive igre (Šaran) in je bil urednik znanega humorističnega lista »Zmaj«. Po svojem čuvstvovanju je bil idealist, njegovi verzi spominjajo na Slovenca Vodnika in Stritarja: »Pesma mora biti sveta — biti čista — baš ko zvezda u visini, — što se blista. — Mora biti bogodana, — plemenita; — mora biti obasjana, — istinita. — Mora teći iz dubine — srca zdrava!« Sorodnega duha in umetniške smeri so pesniki Djordje Maletić, ki je v zrelejši dobi zrasel v uglednega kritika, nadalje Dubrovčan Matija Ban, ki je deloval pomirljivo med Srbi in Hrvati, Stevan Vl. Kaćanski, zanosen rodoljuben pevec in Bobanac Jovan Sundečić, ki je spesnil v »Vršidbi« nekako srbsko »pesem o zvonu«. Strogo v narodnem duhu se je razvijalo srbsko slovstvo tudi v novi dobi in ne kakor pri Hrvatih pod vplivi zapadnih šol. Temu krogu domačih pripovednikov prednjači Milan Djakov Milečević s svojimi črticami v »Zimnje večeri«. Milečević je sestavil tudi ogromno delo »Kneževina Srbija«. Neprisiljeno pripoveduje in riše narodno življenje Stjepan Mitrov Ljubiša, ki je napisal zgodovinsko povest »Lažni car Šćepan mali« in lepo pričo o »Skočidjevojki«. Kot pripovednik je slovel tudi najboljši srbski pisatelj komedij Kosta Trifković (1843 do 1875). Vseskozi v romantiki je tonil Milorad Popović-Šapčanin (1842 do 1895). Mirno in vestno pripoveduje, ne išče efekta. Njegov ep »Monah« priča o njegovi lirski osebnosti. Verska in rodoljubna tendenca se zrcali iz njegove drame: Zadužbina cara Lazara. Dvanajst let je bil Šapčanin gledališki intendant. Med tremi brati (Dragotin, Miljutin) je zaslovel najbolj Vojislav Ilijć (1861—1894). Njegovi pesmi daje poseben slog uporabljanje cerkveno-slovenskih besed: sveštenik, riza i. dr. Napisal je pod Goethejevim (Faust) in Lermontovim (Demon) vplivom epsko-lirsko pesem »Ribar«. Umrl je mlad, preden je utrgal svoj zrelejši sad. Razmeroma zelo malo je napisal srbski najboljši pripovednik, srbski Turgenjev Lazar Lazarević (1851 do 1891). Lazarević je prvi, ki je začel risati v modernem psihološkem načinu. Njegova kratka črta »Prvi put s otcem na jutrenje« je čudovita analiza strastnega igralca in spominja vsebinsko na Dostojevskega (Igralec). Naroden pripovednik je

Paja Marković, ki je bil najbolj plodni pisatelj svojega lista »Brankovo Kolo« v Karlovcih. Napisal je slike iz srbskega življenja in jih izdal v dveh delih: Na selu i prelu. Prvi kmetski roman je napisal Janko Veselinović v »Seljacih«. V romanu »Borci« slika selsko izobraženstvo. Poleg Lazarevića pa je najuglednejši srbski pripovednik Simo Matavulj, ki je rojen Dalmatinec. Ustvaril je v zbirki »Sa Jadrana« divno novelo o »Kraljici«, ki v motivu nehote spominja Gundulićeve »Dubravke«. Za razvoj najnovejšega srbskega slovstva prevažen je bil srbski največji kritik in estetik Jovan Skerlić (1877—1914), ki je urejeval »Srpski književni Glasnik«, napisal šest knjig zbirke »Pisci i knjige« in zgodovino nove srbske književnosti. Znani so postali med modernimi zlasti A. Šantić, M. Ćurčin, Sv. Stefanović, Sima Pandurović, J. Dučić, Br. Nušić, Sremac i. dr. V tisti obliki kakor hrvatska Matica, deluje »Srpska književna zadruga«. Skoro sedem let vzdržema se je nahajala Srbska v vojski. Doživela je novo junaško dobo in se doborila do moči in zmage in zveze s Hrvati in Slovenci. Z novo dobo se bo začela nova, vesela umetnost, jugoslovanska knjiga.

»Što je pesma — to je duša,« pravi Kranjčević. Lepo se strinjajo jugoslovanska slovstva: slovensko, hrvatsko, srbsko. Vsa tri so narodna, vsako zase s prav jasnimi osebnimi svojstvi in vrlinami. Slovenec ženski lirik, Hrvat refleksivno zanesen, retoričen, sijajen v budnici in drami, Srb moško epski, odločno realen in domač v svoji selski povesti, tuj zapadni modi, problematično snujoč pod vzhodnimi vplivi. In vendar so in so bili stalni stiki med tremi slovstvi. Slovenec je dal Hrvatom lirika Vraza in Srbom sta podpirala Kopitar in Miklošič graditelje narodnega slovstva. Hrvatje in Srbi nasprotno so nam dali od svoje bogate narodne poezije in opere. Hrvat je v srbski (M. Ban) in Srb je v hrvatski knjigi (Subotić). Prebogata literarnih lic, klimatičnih pestrosti in kulturnih lokalitet je slovensko-hrvatsko-srbsko slovstvo. In tudi zlate dobe svojega razvoja ima za seboj: sijajne valne vrhe (Scherer) Dušanov, Gundulićev, Prešernov. Vse imamo, samo reprezentance pred vélikim svetom nismo imeli. Svoboda nam jo bo dala, in pomagala zaslužiti in ustvariti nam jo bo naša volja in Bog.

Iz slovenske moderne.

Dr. I. Pregelj.

Često si že slišal, kako tožijo starejši in mlajši slovenski izobraženci: »Mladih, modernih ne razumem! Kaj hočejo ti ljudje? Zakaj ne pišejo kakor Jurčič, Finžgar in Detela ali pa kakor Simon Jenko in Resman in Gregorčič. Sáj ne rečem, da ni Župančič velik, ampak »Samogovori« so temni. Vseh drugih, zlasti mlajših, pa sploh niti ne berem več. Sem prestar, da bi rebuse reševal in uganke. Vse kar je prav, ampak kar je preveč, je preveč!« Niso popolnoma neosnovane take tožbe. Mladi, moderni umetniki le preradi grešijo in postanejo presubjektivni, preveč svojski, nesocialni. Mnogokrat pa se jim godi krivica. Res so nerazumljivi, pa zato, ker jih bravci in sodniki umeti nočejo. Nočejo jih umeti, ker jih nočejo proučevati, ker jih proučevati ne znajo. Zakaj jih ne znajo? Nikoli se niso vežbali, nikoli niso poskušali brati s premislekom. Morda je ta in oni za desetletja odložil leposlovno knjigo. Ko se je zopet spomnil nanjo in jo odprl, je seveda ni več spoznal . . .

V neprisiljeno nanizanih, prav neprisiljeno izbranih zgledih bom skušal pokazati, kako približno je treba brati moderne, kako jih študirati, kako analizirati. Ti nazorni zgledi naj izpopolnijo ono, kar smo govorili v sestavkih iz poetike.

* * *

Dr. Jože Lovrenčič je priobčil v »Domu in Svetu« 1918, 240, sledečo pesem:

Sova premišljuje.

Na suhi rogovili zelene smreke
sova sedi,
zaprte ima veke
od jutra do noči
in molči, molči.
— Kdo, kdo
bi bil zadovoljen z menó,
kdaj, kdaj
pridem naj? —
Nagne se dan in smreka v. tèmi,
kakor bi noge imela, izginja,
mimo okna neslišno sova leti,
obsedi nekje blizu in se oglasi,
ko da pod oknom zaškripala je že
koščena stopinja.

»Sova premišljuje« — čuden naslov, nekako vsiljivo senzacionalen. Toda moderni ljubijo vznesenost, čedne manšete, lepo vezano pentljo. Ali je pa naslov logičen? Če sodimo s preprostim čuvstvom, ni, kajti sova je žival, ki ne misli. Vraga ne misli, ti bo povedala bajalka na vasi, saj še smrt sluti, saj oznanja nesrečo, pa ne bi vsaj malo mislila? Petošolec pa bo povedal: Znano mi je, da v Ezopovih basnih živali govorijo. Če govorijo, zakaj ne bi smele misliti? Dobro! Prečital si pesem in vidiš, da je naslov »premišljuje« vsaj deloma opravičen, kajti vrstice 6—9 so res nekak sovin samogovor brez navednic, torej pisni izraz misli. Ta samogovor je torej nekako jedro pesmi. Uvaja ga prvih petero vrstic, zaključuje ga petero sklepčnih vrstic. Uvodni in zaključni del sta epična, v primeri z lirskim, refleksivnim direktnim jedrom. Misel je torej sledeča: Sova sedi čez dan na veji in premišljuje: kdo bo umrl, kdaj bo umrl? Mrak pade na zemljo, sova vzplahuta z veje, leti neslišna mimo svetlega okna nekje na vasi, sede v bližini in oznani smrt. Pesem je po svojstvu te vsebine baladna, prav sorodna strahotnosti, ki so jo zbudile v moji duši podobne balade: Medvedova: Sveti kelih, Jenkova: Knezov zet. Toda balada — epska pesem naj bo to? Ne! Lovrenčič gotovo ni imel namena, epsko povedati naivne zgodbe o sedeči in leteči sovi in o njenem skovikanju. Če pa ni tega nameraval, kaj je sploh hotel povedati? Hotel je obuditi v bravcu neki občutek in je zato spesnil gotovo ekspresivno sliko starega motiva. Oglejmo si barve in svojstva te ekspresije, te slike, ki jo je pesnik doživel v svoji domišljiji! Na suhi rogovili zelene smreke — dva atributa, da kar zabolita, če ju logično sporediš: zelen — suh. Takoj uganeš: pesnik je napravil poetično figuro, a ne docela naravno: zelen — obledel, rumen, rjav. Ker pa poznaš pesem o rožmarinu »naj bo zelen al pa suh«, jo moraš nerad ali rad priznati in te le malo še vznevoljuje dejstvo, da sta atributa dokaj prozaično izbrana, nič posebna. Ravno tako skušaš doumeti »rogovilo« mesto »veje«. Glej, tako je! Expresionist ne vidi veje, nego križu podobno rogovilo ali še bolje: pesnik je rekel simbolično mesto »življenje« — »zelena smreka« in mesto »smrt« — »suha rogovila«. Sova — »ura smrti« sedi med življenjem in smrtjo in ugiblje. Kako ugiblje? Sedi z zaprtimi vekami od jutra do večera in — molči. Če si sovo kdaj videl v naravi, priznal boš, da je to res. Kvečjemu ne veš popolnoma dobro, kaj je z očesnimi vekami in čemu je treba povedati, da ta sova, ki zna tako brezslišno vzplahutati, molči, molči. Razumi besedo prav! Ta »molči« pomeni: »premišlja«, ta dvakratni »molči« je prav originalno dvopičje, ki uvaja direktni govor, in je torej posebnost Lovrenčičeve stilistike. Sovine misli niso niti po izrazu, niti po vsebini, niti po metriki prav nič posebnega. Da, celo prisiljenost občutiš v obliki »z menó«.

Temni *o* slika onomatopoetično grozo sovinega značaja, v »kdaj« leži zavedno oponašanje njenega glasu: te vjém, te vjém. Lovrenčič torej piše pesmi v pravopisu futurizma, kakor je pokazala slika, ki predočuje duševni zanòs pesnečega Lovrenčiča. On pesni iz nekakega notranjega patosa, ne posluša formalnosti ritma, lomi navidezno gladko melodiko in se ob svoji notranji melodiji tako razvname, da ne sliši, kako nečisto zvenijo rime: noči — molči,

kdo — z menó, da niti ne sluti čudnega naglašanja v »tèmi«. »Smreka izginja v temi, kakor bi imela noge.« Čudna podoba, kaj ne! Popotnik izginja v temi, v dalji. Lovrenčič si je mislil torej smreko s takega vidika: On sam se je peljal v vozu in se oziral nazaj in res, tu se mu je zdelo, da smreka gre nazaj. Taka podoba je zares ekspresivna, subjektivna do skrajnosti. Svoje podobe odeva z nekako trdovratno maniro v najbolj prozaične besede, ki včasih v bralcu vzbudijo primerno predstavo: zame pòd »škripa«, ali sneg, ne pa noga, najmanj pa «koščena stopinja«. Ta podoba mi je povedala še nekaj: Lovrenčič rad veže konkreten objekt z abstraktnim atributom in narobe. (Prim. iz Devete dežele str. 38. V morju upanja zelenih listov, str. 45. V rdeče modrem drevesu krvi ptička ljubezen si gnezdo je spletla, str. 34. Na trhli veji dvoma strune misli so visele — i. p.) — Prav tako ni lepa menjava kratkih in dolgih verzov. Glej ob eni sami pesmi sva spoznala nekatere prav značilne poteze Lovrenčičeve pesmi. Rekla bova, da gleda Lovrenčič ekspresivno, čudno samostojno, iz sebe. Motive svojih slik zajema prav iz neposredne bližine, ali pa iz ljudskega, slovenskega čuvstvovanja. Narodna popevka, narodna predstava ga zanese, da zagleda v sebi nekako svojo sliko narodnega motiva. Obliko njegove pesmi snuje notranja ritmika, notranji patos, ki je lasten pevcem Primorja, Krilanu, Gregorčiču, Gradniku. Muzikalnost zmaguje nad korektnostjo jezikovnega izraza in naglasa. Lovrenčič se nekako namenoma (kot Gregorčičev rojak, ki noče biti epigonski), izogiba vsaki formalni, zunanji melodiki ritma in vsaki mehkobi in konvencionalnosti figure. Figuro in predstavo, katero hoče obuditi v bravcu, bi rad napravil elementarno trdo. Zato hoče govoriti pretirano prozaično. Isti pesnik pa ima ponekod jako tenek čut. Pesem »Jesen« (Dom in Svet 1918 str. 215) je izvirna, lepa, klasičen zgled zdravega neprisiljenega ekspresionizma . . .

* * *

Pisatelj teh vrstic je napisal za XXX. letnik Doma in Sveta baladno enodejanko »Katastrofa«. Gnothi savtón, pravi Grk. Ni še nujno, da bi človek sebe poznal in zato tudi ni absolutna sodba, ki jo imam sam o imenovani igrici. Vendar bi te lahko zanimalo, če ti povem, kaj približno sem hotel ustvariti v »Katastrofi«. Kako približno je igrica nastala. Hotel sem biti aktualen in senzacionalen. Zato sem iskal aktualnega motiva in ga našel v senzaciji samomora v kinu. Še preden sem menil in nameraval napisati igro, sem dalj časa študiral tehniko raznih dramatičnih pesnikov. Vem, da so »hvaležni« kraji javni prostori, hotelski saloni, sodnijske dvorane. Še kaj drugih? O, da! Parnikov krov (primerjaj De Amicis »Sull' Oceano«), razpotje na božji poti (Pregelj »Berači«) in — kinematografska dvorana. Na vsa ta mesta prihajajo ljudje neprisiljeno, ni treba motivirati, čemu gredo preko pozorišča; tu so! Kinematografska dvorana! Jasno je, da je bila moja prva misel, kako naslikati kinematografsko dvorano. Storil sem to s scenerijo, ki predpisuje vsa svojstva takega kraja od signalne luči do tipičnega avtomata, od line za projektor do sedežev, ki se dvigajo na poševnem podu; od I. razreda do III. sem moral očrtati nekaj gostov kinematografskih predstav: študenta, dobrovoljca, zaspano bifetirko, vojaka Janeza in komedijsko »Miciko« i. dr. Treba je bilo radi naturalističnejšega slikanja predpisati celo nekaj manj vrednih ali značilnih kinematografskih točk in avtomatskih komadov. Izbirati sem moral. Zato sem šel nekajkrat v kino, kino študirat. V to odzadje sem nato zamislil vsakdanjo snov o defravdantu in njega zadnjih trenutkih. Ker sem se te vsakdanje snovi zavedal, sem moral rešiti kočljivost v romantični doraslosti: skušal sem vzbuditi predstavo paraboličnosti, v grotesknosti satire sem izkušal izraziti višjo vrednost komedijskega predmeta. Obenem sem hotel izrabiti temo v kinu v svrho operno baladnega efekta in moderne psihoze v načinu halucinatoričnih osebnosti pri Do-

stojevskem, E. Th. A. Hoffmannu ali Poe-ju. Umetniška posebnost igre naj bi bil kontrast. Sredi vsakdanjosti se odigra strahotna igra, tragedija samomorilca. Kako to duševno tragedijo dramatično prikazati? Treba je bilo misliti na tehnični pripomoček »zaupne osebe«. Ta zaupna oseba je poosebljenost v »Neznancu«, ki se v temi prikazuje in ob svetlih pavzah (stopnje igre) izginja. Da bi nastop te osebe vsaj deloma racionalno motiviral, sem hotel, da vpraša »dobrovoljni gospod«, da li je onemu za njim slabo, ker govori sam s seboj. Tako sem imel dejanje in epizodno ozadje igre. Treba mi je bilo poiskati veznikov med enim in drugim. V ta namen sem porabil tragično ironijo: kmet se spodrsne in meni, da drži navzdol, kakor v grob. Kmet v kinematografski sliki noče razprostreti »marele«, naivni stric v občinstvu ga priganja, naj jo razprostre. Ne gre za marelo, gre za browning, ki ga bedna »detektivova« žrtev na I. sedežu pritiska na sence in noče — sprožiti. Na ta način sem skušal uveljaviti vse dramatično tehnične momente tragedijske igre: rastoče dejanje, retardirujoči moment, tragično ironijo. To sem hotel. Koliko sem dosegel, ne vem. To bi pokazal uspeh igre, ki pa ni prikladna za oder, ker je tehnično preutrudljiva, neuprizorljiva. In kaj je ideja v »Katastrofi«? Zasleduj izvajanja »Neznančeva«, iž njih se ti bo odkrila: Človek, nagnjen k slabemu, raste slí in postane suženj svojega »gladu«. Smrt takega človeka je navadna in strašna in obenem čudno pomembna. Samomorilec je s kroglo, katera mu je prebila možgane, razbil še slepo orodje-avtomat, ki je za podjetnika kinematografskega dragocena oprava. Še po smrti ga ni bilo človeka, ki bi bil pomiloval samomorilca, pač pa ga je klel radi avtomata človek, ki je trpel škodo.* Tako! Gotov sem za prvikrat. Približno sodbo, kako bova motrila slovenske novitete, si moreš napraviti. Opazil si, da bova imela priliko govoriti o vrlinah in hibah. Da, povem ti, celo o pegah in »literarnem nepoštenju« bova govorila, o pegah v solncu in obličjih solnčnih, naših najboljših. Saj so ravno hibe, ki delajo Shakespearja naši povprečnosti prikupnega, sorodnejšega. Saj so hibe in pege najbolj poučne: nihče na svetu ni brez njih, vse na svetu je nepopolno in popolnost je le pri — Bogu!

* Ali je »Katastrofa« simbolizem, naturalizem, impresija ali ekspresija? Ne vem! Ti mi do tedaj, da se zopet vidiva, študiraj Levstikovi »Otvi« in Župančičevo balado: »Sveti trije Kralji«. Zdrav!

Homerjeva Iliada.

Prof. Fr. Omerza.

XII.

Torej v šatoru tako pogumni Menojtijev sinko
rano Evrípilu zdravi, Argejci bore se pa v trumah
vedno s Trojanci naprej. A kaj, ko globoki več jarek
ščitil Danajcev ne bo in tudi zidú ne vrh njega,
ki ga zgradili težkó in jarek okrog so skopali,
slavnih daritev pri tem pa niso prinesli bogovom,
da bi bogati ves plen in ladije urne jim branil,
hranil in vároval vse. Brez volje bogov se je zgrádil,
kar je pa tudi bil vzrok, da ni dólgo ostal neomajen.
Dokler je Hektor bil živ in srdil se Ahilevs je božji
in pa razrušil sovrag ni Príamu knezu še mesta,
trdno ostalo dotléj je zidovje veliko Ahajcev.
Ko pa umrli so vsi najboljši junaki Trojancev,
mnogo pa tudi Argejcev je palo, a tudi ostalo,
Priamu mesto pa v prah so zrúšili v letu desetem,

v ladjah Argejci odšli pa v ljubo očetno deželo:
zdaj sta sklenila oba Posejdon in Fojbos Apolon,
naj bi uničil se zid, ko vanj napeljala sta reke,
kar od idajskih gorá priteka jih morju naproti:
silni Heptáporos, Résos, Granikos in Ródios močni,
dalje Karésos, Ajsépos in božje vodé Simoenta,
slednjič Skamandros deroči, kjer ščitov nešteto in šlemov
z glav je popadalo v prah in z njimi božanskih junakov.
Ustja Apolon tako je vsem naravnal, da v zidovje
tekle dni so devet, Zevs vedno pa dež je pošiljal,
češ da odneslo v morjé bi zid tem hitreje valovje.
Zemljo tresoči pa bog s trizobom v rokàh ga je vodil,
temelj iz zemlje ruval, kaménje in močne tramove,
ter odpošiljal valovom, kar trud je postavil Ahajcev.
Ob Helespontu deročem napravil pa s tem je ravnino,
morsko veliko obrežje pa s peskom nazaj spet zagrnil,
ko je uničil ves zid. Obrnil je reke, da teklo
v strugah je zopet kot prej lepó žuboreče valovje.

34. To-le storila tedaj Posejdon in Fojbos Apolon
bosta pozneje nekoč, sedaj pa ob trdnem zidovju
vihra še bojna divjá in trami bobnijo pri stolpih,
kadar zadene jih kamen. Argejci od Zevsa tepeni
v stiski veliki so vsi, držé se pri ladijah votlih;
Hektorja namreč boje se, mogočnega bega nosilca,
ki se bojuje kot prej podoben ves vihri bučeči.
Kakor če sredi med psi in veščimi lovci merjasec
ali pa lev se vrti ponosen na moč neugnano;
stisnejo skupaj se vsi, kot videl bi močno zidovje,
ter mu nasproti stoje in mečejo sulice nadenj;
kopje za kopjem leti, srcé pa njegovo pogumno
nič ne boji se plašnó, ubila ga hrabrost je sama;
sèm se obrne, zdaj tja ter lovce poskuša napasti;
kamor pač plane srdit, se vrste umaknejo lovcev:
tàk med krdeli hiti in prosi tovariše Hektor,
naj prekoračijo jarek. A glej, brzonogi si konji
iskri ne upajo čez, ob robu stoječ rezgetajo;
kajti srcé jim plašnó pred jarkom širokim postane,
čezenj je priti težkó in težkó preskočiti od blizu.
Kajti krog celega jarka povsod, na desni in levi,
strmo bregovi visé, na onem vrh tega pa mnogo
kolov še ostrih štrli, ki vse so zabili Ahajci,
gostih zelò in velikih, kot bran pred navalom sovražnim.
Z vozom prelepih koles bi konj le težkó tu čez prišel,
pešci premišljajo le, če dalo bi to se storiti.

60. Zdaj pa Pulídamas pravi, ko k Hektorju drznemu stopi:
»Hektor in drugi vodniki Trojancev, zaveznikov slavnih!
To je nespamet, se zdi, če konje podimo čez jarek,
prišel boš čez le težkó, ker koli so namreč ob robu
ostri zabiti na njem, tik zraven pa zid je Ahajcev.
Doli se priti ne dá in tudi boriti ne z vozom;
prostor je namreč le ozek, porazijo láhko voznike,
Al:o naklonjen jim ni in jih hoče uničiti čisto
Zevs u višavah grmeči, Trojancem želi pa pomoči —
to si želim iz srca, da koj bi se tudi zgodilo,
da bi brez vsega sledu poginili tukaj Ahajci —
če pa obrnejo spet nazaj se in znova od ladij

boj nam tu sem pridívja in pademo v jarek skopani,
nihče, tako se mi zdi, se vrnil ne bo več u mesto,
niti poslanec z vestjo, ko v boj zadrevé se Ahajci.
Kakor predlagam vam jaz, vsi dajmo po tem se ravnati.
Konje vozniki tedaj ob jarku nazaj naj držijo,
sámi hitimo pa peš, opravljeni dobro z orožjem,
v sklenjenih dobro vrstàh za Hektorjem. Stali Ahajci
trdno ne bodo, če meč nad njimi visí že pogina.«

80. To jim Pulídamas pravi in Hektorju predlog ugaja.
Bliskoma skóči z vozá na zemljó z orožjem opremljen.
Drugi Trojanci za njim ne ostanejo več na vozovih,
doli poskačejo vsi videč, da je storil to Hektor.
Svojemu vsakdo skrbnó med njimi vozniku naroča,
naj zadržujejo konje ob jarku lepo urejeni.
Ko se na to razdelé vsi tesno se stisnejo skupaj
v petih oddelkih za sé in svojim vodnikom sledijo.
S Hektorjem oni gredó in Pulidamántom brezgrajnim,
največ najboljšega ljudstva, ki najbolj strastnó hrepenijo,
da bi razrušili zid in borili pri ladjah se votlih.
Tudi Kebríones hrábri pridruži se njima kot tretji;
slabšega namreč pusti od Kebríona Hektor pri vozu.
Druge pa Paris pelja, Alkátoos in pa Agénor,
tretje pa Hélenos sam in Deífobos slični bogovom,
Priama kneza sinova; kot tretji je Ásios hrabri,
Asios Hírtakov sin, ki nesli so ga iz Arisbe
konji veliki in bístri, od brega valov Seleénta.
Del pa četrti pelja sin vrli Anhisov Ajnejas,
vènder ne sam, z njim bila obá sta Anténorja sina,
Ákamas in pa Arhéloh, prav vsakega boja veščaka.
Hrabri Sarpédon pa stopi na čelo zaveznikom slavnim,
zraven privzame še Glavka in srčnega Asteropaja;
kajti tako se mu zdi, da najbolj izborna junaka
ta-dva od vseh sta za njim, vse druge pač on nadkriljuje.
Ko se pa stisnejo skup, da ščiti tišče se volovski,
proti Danajcem gredo bojaželjno, ki čakali dalje
nič več ne bodo, rekô, na črne kar planejo ladje.

108. Drugi Trojanci tedaj in zavezniki širom sloviti
slušajo svét, ki ga dal je Pulídamas namreč brezgrajni,
Asios Hírtakov sin, poveljnik junakov, pa noče
svojih pustiti tam konj in z njimi oprode na vozu,
ampak kar z njimi takoj se ladijam brzim približa,
revček! Usojeno ni, da smrtni ušel bi usodi
ter bi povrnil kedaj radóstnegá srca od ladij
s konji in vozom vred tja se v Ilion zopet vetrovni,
v temni poprej ga je plašč zagrnila zloglasna usoda:
s kopjem poslala je nanj bojevitega Idomeneja.
Kajti na levo se stran od ladij obrne veslatih,
kjer so se vračali s pólja Ahajci z vozovi in konji.
Tjakaj požene tedaj zdaj voz in kopitaste konje.
Krila odprta so vrat in velik zapah je odmaknjen,
prosta je pot na stežaj, če kdo bi tovarišev dragih
bežal iz boja mordà, da rešil bi v sredo se ladij.
Konje tu sèm naravna in tovariši drugi sledijo.
Glasno kričijo misleč, da čakali dalje Ahajci
nič več ne bodo mordà, na črne kar planejo ladje,
revčki! Pri vratih, poglej, dva hrabra junaka stojita.

To velesrčna sinova sta Lápitov, veščih borilcev,
namreč Pejritoja sin, mogočni junak Polipójtes,
in Leontómenes hrabri, ki tak je kot Ares morilec.
Ta-dva pred vhodom tedaj pri vratih velikih stojita,
kakor dva hrasta v goràh, ki glavi molita v višavo;
vetra kljubujeta silam in leto za letom viharjem,
trdno drže korenine, ki segajo v zemljo globoko:
taka sta tudi ta-dvá; zaupno na roke mogočne
čakata in ne bežita, ko se Asios veliki bliža.
K zidu sovragi deró zgrajenemu trdno naravnost,
ščite so dvignili kvišku in glasno in divje kričijo.
Asios sredi je vsèh, Jámenos, hrabri Orestes,
Ádamas, Asijev sin, Ojnómaos slednjič in Tóon.
Dokler sta bila še notri, Ahajce može z golenjaki
k temu priganjala sta, da naj se borijo za ladje;
ko pa spoznala sta to, da derejo proti zidovju
vrste Trojancęv, strašno pa kriče in bežijo Danajci,
vun sta skočila oba in borila se zunaj pred vrati
slično kot divja merjasca, ki čakata boja v gorovju,
kadar se lovci in psi približujejo s hrumom in šumom;
zdajci pa skočita v stran ter lomita v gozdu mladike,
trgata spodnje poganjke in huje zobovje zaškriplje,
dokler od čete ju kdo ne zadene in vzame življenja:
ravno tako jima bron bleščeči na prsih zdaj škriplje,
ko ju zadeva sovrag, ker hrabro zelo se borita,
lastna spodbuja ju moč in ljudstvo vrh njiju na zidu.
Kamenje mečejo namreč ti s trdno sezidanih stolpov,
sebe braneč in šatore ter ladije brzega teka.
Kamenje pada na tla kot bele snežinke po zimi,
kadar jih veter močan, ko senčnate mègle razžene,
v metežu stresa pregostem na zemljo, ki mnogo jih hrani:
tolik i kopja je roj, ki leta Ahajcem iz roke,
a od Trojancev nazaj. Čelade pa votlo donijo,
ko jih zadeva kaménje, in ščiti z žebljí okovani.
Zdaj pa zastoka glasnó in udari po svojih se stegnih
Asios Hirtakov sin, nejevolja ga prime ter pravi:
»Torej pokazal si, Zevs, da i tebi je ljuba prevara!
Mislil še nisem nikdar, da trdno junaški Ahajci
čakali naš bi naval in naše roké nepristopne.
Kakor čebele al ose, ki gibčno telo jim je v sredi,
hišice zidajo si ob poti, ki dviga se strmo;
z votlega doma nikdàr ne odidejo, vedno so tamkaj,
z roparji hrabro boré se, da branijo drage otroke:
tàk umakniti od vrat se ne marata ta-dva nikakor,
dasi stojita samà, naj padeta al sta ujeta.«

173. To govori mu sicer, a ne ganejo Zevsa besede;
ljubše mu namreč je to, da Hektorju slavo nakloni.
Eni boré se pri teh in drugi pri drugih spet vratih,
a je za mene težko, da vse kot boginja bi vedel;
kajti ob zidu povsod izbruhnil je ogenj neznanski.
Joka srcé se Argejcem, a sila pritiska jih huda,
ko se za ladje bore. In žalostni vsi so bogovi,
kar jih stopilo na stran Danajcev je v boju pogubnem.
Lápita hrabra naprej se v divjem vrvenju borita.

182. Zdaj pa Pejritoja sin, mogočni vladar Polipojtes,
Dámasa s kopjem zadene v čelado iz brona ob strani;
bronasti vèndar pa šlem ne more prestreči mu kopja,

ampak predere ga koj in hkrati še kost, da možgane
v glavi oskruni mu vse. Premaga ga v strastnem napadu.
Kmalu ubije nato Pilóna in Órmena v boju.
Areja hrabri potomec Leóntevs pa s kopjem zadene
v pas Antímaha sina Hipómaha, ko je pomeril.
Ostri nemudoma meč potegne sedaj iz nožnice,
skoči naprej čez krdelo in z mečem Antífata najprej
čisto od blizu udari, da znak se prevrne na zemljo,
kmalu nato pa Menóna, Iámena in pa Orésta;
padajo eden za drugim na zemljo, ki mnogo jih hrani.

195. V tem pa, ko snemajo ti opravo jim krasno bleščečo,
borci krog Pulidamánta in Hektorja, mladi junaki,
največ najboljšega ljudstva, ki najbolj strastnó hrepenijo,
da bi razrušili zid in ladje uničili z ognjem,
tam še ob jarku stojé, premišljajo, kaj je storiti.
Kajti priletel je ptič, ko hočejo iti čez jarek,
orel visoko leteč in ljudstvo na levo odreže,
v krempljih pa kačo drži rdečo, neznansko in živo,
ki še pod njim drgeta in ni pozabila še boja;
v krempljih jo namreč tišči, a piči ga v prsi ob vratu,
ko se privila je vznak. Zdaj orel spusti jo na zemljo,
ker je začutil bolest, ter sredi krdela jo vrže,
sam pa pri tem zavrešči in s pišem vetrovnim odjadra.
Groza pretrese Trojance, ko pisano vidijo kačo,
ki jo zagnal je med nje kot znak žugajočega Zevsa.
Zdaj pa Pulídamas pravi, ko k Hektorju drznemu stopi:
»Vsakokrat nekaj dobiš, da karaš v posvetu me, Hektor,
dasi svetujem le prav, ker misliš, da to ni dostojno
v boju in ne pri posvetu, da mož ti preprost ugovarja,
kadar razpravljamo kaj, le tvojo naj moč bi podpiral;
toda povedati čem, kar meni vsaj zdi se najboljše.
Stojmo, nikar se naprej ne borimo z Danajci za ladje!
Kajti tako se zgodi kot mislim, če res za Trojance
ta-le priletel je ptič, ko hočemo iti čez jarek,
orel visoko leteč in ljudstvo na levo odreže,
v krempljih pa kačo drži rdečo, neznansko in živo,
prej pa na tla jo spusti, kot pride do hišice drage,
in ne prinese je tja, da dal bi jo nežnim otrokom:
ravno tako tudi mi, če zidovje in vrata Ahajcev
s silo zdrobimo močno, pred nami zbeže pa Ahajci,
v redu od ladij nikdàr ne vrnemo istim se potem.
Kajti veliko nas bo, ki bode jih v boju podrlo
kopje Ahajcev ostró, ko borili se bodo za ladje.
To bi vam prerok dejal, ki v srcu natančno bi vedel,
znamenj podobnih pomen in ljudstvo bi vse mu verjelo.«

230. Hektor pa s čopastim šlemom pogleda ga srepo ter pravi:
»To mi pa res ni kaj všeč, Pulídamas, kar govoríčiš!
Tudi kak boljši nasvet, kot ta je, bi lahko povedal.
Če pa za golo resnico in resno to vzameš besedo,
pamet bogovi sami so ti vzeli gotovo docela.
Praviš, pozabim naj to, kar Zevs je grmeči določil,
kar mi obljubil je sam in tudi z glavó mi prikimal!
Ti pa velevaš mi zdaj, naj pticam razpetih peruti
rajši kot njemu sledim? To zame deveta je briga,
naj li na desno leté, kjer zarja zasije in solnce,
al pa na levo mordà, kjer mračna večerna je tèma.

Mi pa sledimo voljnó, kar Zevs je veliki določil,
on, ki vladar je bogov in tudi ljudi umrljivih.
Eno znaménje poznam: za dom se očetni boriti.
Je-li govoril to strah, ker boja bojiš se in vojne?
Dasi pobijejo vse pri ladjah nas votlih Ahajci,
tebi se bati pač ni, da ti bi poginil med njimi;
manjka ti namreč srcá, da v boju sovraga bi čakal.
Ako pa pustil boš boj in zraven mogoče še druge
hujskal z besedo mordà, da naj se nikar ne bojuje,
tu boš izdihnil takoj, ko kopje te moje zadene.«

251. To govori mu in gre, za njim pa korakajo drugi.
Vpitje neznansko nastane. In Zevs veseleči se bliska
pošlje z idajskih gorá pregrozno bučečo nevihto,
k ladijam nosi dreveč oblake prahú. To Ahajce
zmede močnó, a Trojancem in Hektorju slavo naklanja.
Znamenjem božjim tedaj in lastni zaupajo moči,
ko poskušajo zid mogočni Ahajcem zdrobiti.
Trgajo stolpom slemena, podirajo močne nadzidke,
rujejo stèbre iz tál, katere pogumni Ahajci
v zemljo zabili so spred, da trdna opora so stolpom.
Dvigajo vun jih želeč, da pade zidovje Ahajcev.
Božjih Danajcev pa voj se zdaj ne umakne še s poti,
z močnimi ščiti volov obkolijo močne nadzidke,
vragu pošiljajo smrt, ki skuša se bližati zidu.

265. V tem pa Ajanta oba s povelji okoli po stolpih
hodita naglo povsod, da hrabrost podžgeta Ahajcem.
Tu govorita sladkó, a trda je njuna beseda,
kadar zagledata kje, da kdo obotavlja se biti:
»Naj med Argejci bo kdo posebno odličen al srednji,
al pa slabejši mordà, ker čisto enaki nikoli
niso u boju možje, čas dela za vse je zdaj, dragi!
Vsak to uvidi pač sam. Naj nihče od vas ne obrne
k ladjam se votlim tedaj, ko slišali klic ste svarilni,
ampak drevite naprej, drug drugega k temu bodrite!
Bliska gospod nam Zevs Olimpijski morda nakloni,
da se odbije napad, sovraga pa k mestu spodimo.«

276. Tàk govorita glasnó, ko k boju bodrita Ahajce.
Kakor če padajo kdaj u viharju na gosto snežinke
zimskega mrzlega dne, ko Zevs je začel velemodri
zemlji pošiljati sneg, da kopje pokaže nam svoje;
silo uspava vetrov, potem pa brez nehanja siplje,
dokler visokih gorâ in strmih vrhov ne pokrije,
detelje bujne poljá in kmetovih njiv rodovitnih;
sivega mórja zaliv in breg so pogrnjeni belo,
val pa, ki buta ob nje, ubrani se snežne odeje;
drugo pokrito je vse, ko ploha se Zevsa ulije:
kamenje gosto tako zdaj pada od zgoraj in spodaj,
zdaj na Trojance leti, od Trojancev nato na Ahajce.
Celo zidovje vse vprek se od votlega stresa bobnenja.

290. Ne bi še bili takràt Trojanci in Hektor bleščeči
vrat razdrobili zidu in dolgega hkrati zapaha,
da velemodri ni Zevs Sarpedona svojega sina
zdaj nad Argejce poslal kot leva v goved zvitorogo.
Prédse postavi brž ščit, ki enak je povsodi, Sarpedon,

krasen, izvrstno kovan, iz brona, katerega namreč
skrbno skoval je bronar in krog ob obodu pritrdil
z zlatimi žicami kož volovskih je mnogo od znotraj.
Tega pred sabo držeč, dve sulici kkrati pa v roki,
zdaj prikoraka kot lev, ki v gozdu je zibel mu tekla;
dolgo ni jedel mesa in hrabro srce mu veleva,
v trdni da vdere naj dom in ovc polasti se srebrnih;
kajti četudi pri njih bo našel mogoče pastirje
v staji, ko s kopjem in psi pri ovcah na straži stojijo,
zbežal pa vèndar ne bo, poprej vsaj poskusiti hoče;
vrže se torej med nje in ovco odnese, če njega
s kopjem ne rani mordà med prvimi roka preurna:
tàk je prisilil pogum Sarpedona sličnega bogu,
naj se zažene na zid in močne nadzidke predere.
H Glavku obrne tedaj se, Hipoloha sinu, ter pravi:
»Veš li, moj Glavkos, zakaj da naju pred vsemi častijo
v Likiji s sedežem častnim, pri mesu in polnih kozarcih,
gledajo naju le vsi enako, kot da sva bogova?
Velik odmerjen i del je nama ob Ksantovih strugah,
lep, za nasade in polje, ugoden za zlato pšenico.
Dolžna sva torej sedaj, da med Likijci prvimi sredi
v vrsti stojiva in v ogenj se vrževa vročega boja,
da se bo reklo tako med Likijci z močnim oklepom:
‚Majhna pač slava ni res, s katero po Likiji širni
vladajo kralji nam naši in ovce uživajo mastne,
vino izbrano sladkó; saj moč jim je tudi odlična,
ko se pri prvih borè med četami Likijcev hrabrih!'
O ko bi srečno prišlá, predragi, iz tega-le boja
ter bi živela potem mladostno, nesmrtno življenje!
Sam bi se tu ne boril med prvimi vrstami nikdar,
niti tebè ne pošiljal bi v boj, ki ponos je junakom.
Zdaj pa, ko smrti v roké nas vodijo tisoči potov,
ki jim uiti nikdàr in ogniti se človek ne more:
pojdiva! Drugim midvà al nama kdo slavo nakloni.«

329. Pravi, in Glavkos se proč ne obrne, na mestu uboga,
k zidu drevita naprej pred Likijcev ljudstvom številnim.
Ko Peteojev pa sin Menestevs zazre ju, se strese;
kajti pogin mu noseč k njegovemu stolpu drevita.
Naglo motreči pogled mu švigne čez vrste Ahajcev,
je-li vodnikov kje kdo, da tovariše reši pogube.
Zdajci Ajanta zazre, nenasitna vsekdar bojevanja,
hkrati pa vidi, da Tevkros uprav od šatora prihaja.
Dasi sta blizu oba, ju ne more priklicati z vpitjem;
kajti prevelik je šum — saj vpitje razlega se k nebu —
sliši se kopja udar na ščite in žimnate šleme,
vrata doné, ki zaprta so vsa, a sovrag je pred njimi,
ki jih zlomiti želi, da s silo udreti bi mogel.
Brž po Ajanta tedaj odpošlje klicarja Toóta:
»Pojdi mi, božji Toótes, in teci, pokliči Ajanta,
ljubše mi bo, če oba, ker to bo od vsega najboljše,
kajti saj dolgo ne bo, ko pogin nam grozil bo pogubni;
sem prihrumeli tako so Likijcev namreč vodniki,
dasi besne kot vihár sploh vsakokrat v metežu strašnem.
Ako pa metež i tam in bojno vrvenje razsaja,
Ajas naj pride vsaj sam Telamonovič hrabri in močni,
Tevkros naj stopi pa z njim, ki vešč lokostrelec je najbolj.«

(Dalje.)

Zakaj, kako in kaj naj čitam?

Dr. J. Debevec.

III.

Kako?

Dozdaj smo govorili o prvih štirih točkah urejenega čitanja: počasi, pazno, razumno, kritično; danes nam je razpravljati o peti in pravzaprav najvažnejši zahtevi: »Čitaj vedno s svinčnikom v roki!« Kaj se to pravi? Kratko smo to označili že v 1. št. letošnjega Mentorja, str. 11: ». . . da si delamo opazke ali v knjigi (na robu, s podčrtavanjem — seveda, če je naša last!) ali pa v posebnem zvezku, na posebnih listkih.« K tej točki bi si pač želel, da bi se oglasili še drugi, izkušeni možje in dali naši mladini svet, kakó naj s pridom čita. Zakaj res je, kar pravi nemški mislec Herder: »Najboljše darilo, ki je more mlad človek dobiti, niso knjige, ampak svèt, kakó naj knjige čita«. Idoč mimo gnojišča, izpod katerega se je gnojnica odcejala v cestni jarek, ker kmet ni bil zagradil greznice, je popotnik grajal posestnika, rekoč: »O, koliko dragocenih gnojilnih snovi vam uide v — morje!« Takó bi po pravici zaklicali vsakemu dijaku, ki si ob čitanju dobre knjige ne napravlja beležk: »O, koliko dragocenih misli ti uide v morje — pozabe!« Kakó torej? »Ak prav uči me v revah skušnja moja,« bi ti dal ta-le svèt:

Kupi si (ali sešij) zvezek, sešitek ter si zapisuj vanj vsebino važne knjige po poglavjih. Denimo, da čitaš Bourgetov roman: Zmisel smrti. Zapiši si v zvezku najprej natančen naslov knjige, potem pa takoj — v velikih potezah — vsebino 1. poglavja n. pr. takó-le:

Dr. Marsal, asistent na kliniki sv. Viljema v Parizu, pripoveduje: Lani, avgusta meseca, sem prišel sèm; šef, dr. Orteg, me je bil sprejel v službo. Takrat je bilo listje našega vrta še zeleno; potem je orumenelo; potem je odpadlo . . . In danes, spomladi l. 1915 zopet zeleni. Priroda dela vse v lepem ritmu. A človek? Oh, kaj se je od avgusta 1914 do danes vse zgodilo! Na vrtu vidim vojne pohabljence vseh vrst . . . O zablod človeških! — Premišljam, kaj je junaštvo. Moj šef si je razlagal vse zgolj tvarinsko, materialistično. A meni se zdi, da so duševni zakoni bolj zamotani. Zakaj hrabrega moža čislamo, bojazljivca zaničujemo? Ako bi oba delala nujno, pod vplivom tvarine, ne bi smeli nikogar grajati. (Str. 3—5.)

2. poglavje. Dr. Marsal nadaljuje: Zdaj urejujem svoje spomine. Dr. Orteg je mrtev. Bil je velik kirurg; ni pa bil filozof. Dejstva so mu bila — vse. Trdil je: »Učenjak je — cunjar; samó zbira.« Nadnaravnega sveta ni priznaval. In vendar je vojna na dan spravila dejstva, ki morejo izvirati le iz nadnaravnega sveta. Bo treba torej brezversko znanost revidirati. (Str. 6—8.)

3. poglavje. Dne 5. avgusta 1914 je bil Orteg priredil to bolnico. Bil je res krasen človek. Obraz je imel arabskega čarovnika. Njegovo stanovanje; slike. Njegov vpliv na učence. Oženil se je star 44 let. (Str. 9—11.)

4. poglavje. Označba njegove neveste: 24 let mlajša. Divna prikazen. Tragika v njeni hiši. Zdi se mi, da ga je vzela pred vsem iz občudovanja njegove zdravniške slave. Tudi njen oče je bil slaven zdravnik. (Str. 12—13.)

In tako dalje . . . do zadnjega poglavja! Časih bo vsebina poglavja krajša (tudi zgoraj navedena bi se morda dala še okrajšati), časih nekoliko daljša, čim težja je snov, ki se obravnava. Če prečitaš povprek 10 strani na dan — in dobro je, da si določiš za vsak dan nekaj čtiva, po pregovoru: nulla dies sine linea! — in jih na opisani način zgostiš in skrčiš na približno eno stran svojega sešitka, boš izvršil vsak dan jako koristno vajo v slovenskem slogu, in to v primeroma majhnem času, recimo v pol ure ali še prej. Ali poglavitno je pri tem, da vztrajaš do konca. Zakaj kakor se hribolazec na vrhu gore z zadovoljstvom nazaj ozira na storjeno pot, takó tudi ti kot čitatelj, ne zamudi ob koncu

napraviti sintezo, t. j. doumeti celoto umotvora. Ne bodi podoben popotniku, kateri vzpričo samih dreves gozda ne vidi! Tudi ne bodi podoben tistim temeljitim vseučiliškim profesorjem, ki, predavajoč o kakem klasičnem delu, navadno ne pridejo v dobi enega polletja — čez uvod. Sicer pa tudi v naših srednjih šolah ta pogled na celoto umotvora žal le preradi zanemarjamo. Saj so že čitanke (za višje razrede) tako sestavljene, da nudijo le kratke odstavke. Ne dolžim šol samó jaz te »žabje perspektive«; znamenita knjiga bivšega graškega germanista A. Schönbacha: Über Lesen und Bildung (v moji 4. izdaji, str. 79) trdi isto: »Umetnost čitanja je v tem, da iz vsake knjige povzamemo to, kar vsebuje ... Zdaj pa je še celó dosti takih, ki se imajo za olikane in ne znajo točno povedati, kaj so čitali, ne znajo ločiti poglavitnih od postranskih reči v knjigi. Ako bi privatno čtivo v naših srednjih šolah prav gojili, bi učenci morali o pravem času izvedeti, kako se knjiga s koristjo čita, plodonosno izrabi. Zdaj pa le v nižjih razredih učence vadijo pripovedovati, kar so čitali; v višjih razredih le redkokdaj, in če, pripovedujejo le odlomke, redkokdaj vsebino celotnega umotvora.«

No, zdaj, ko je slovenščina dobila več ur, bo pač tudi v tem oziru bolje.

Kadar imaš torej vsa poglavja knjige pred seboj v izvlečku, poglej, v kakšnem razmerju so med seboj, katero poglavje je najvažnejše, najlepše; poglej, v katerem poglavju povest (roman) doseza vrhunec, odločitev; premisli, zakaj je pisatelj prav takó in ne drugače porazdelil snov na toliko in toliko poglavij. Ako na ta način prečitaš — recimo — le dve deli istega pisatelja, pa se ti utegne nekoliko odkriti skrivnost njegove tehnike, njegovega umetniškega stvarjanja.

Celoto imej torej stalno pred očmi, to je prvo; pri posameznih poglavjih pa vendar tudi pazi: če nisi morda kje že kaj enakega čital (n. pr. v 1. pogl. »Zmisel smrti« se boš ob tistem nasprotju med mirnim stvarjanjem prirode in nerednim vrvenjem človekovim morda spomnil Iv. Cankarja Podob iz sanj, kjer razvija v sliki »Maj« isto misel; to si kratko zabeleži z besedico: »primerjaj I. C. ‚Maj' v Pod. iz sanj«); dalje si podčrtaj, kar je za označbo oseb važnega v poglavju (n. pr. v »Zmislu smrti« v 2. pogl. beseda: vidno dejstvo, ki je dr. Ortegu vse in ga označuje kot pristaša t. zv. pozitivistične filozofske struje, ali v 4. pogl., kjer čitaš, da se je Katarina odločila vzeti za 24 let starejšega Ortega v nekem vzhičenju, zanosu, navdušenju, kar je za poznejši njen razvoj važno); obenem bodi pozoren na slog, na lepoto jezika, na metafore (n. pr. v 2. pogl. učenjak bodi — cunjar), časih morda tudi na hibe (n. pr. v »Zmislu smrti« str. 5: čemu rabiti toliko tujk: »definicija« namesto: opredelba, ali str. 7 »ortodoksija« m. pravovernost, »doktrina« m. nauk, učenje, »ne eksistira« m. ne biva itd.?); dobro bo, ako paziš tudi na morebitne neverjetnosti (n. pr. — ker imam ravno v rokah — v dr. Tavčarjevi »Visoški kroniki« v letošnjem Zvonu se mi zdi neverjetno, da bi bil 12 leten fant dolgo bolan, če mu je kdo odsekal kos mezinca!) ali ugovore, ki se ti kar vsiljujejo pri čitanju.

Od takega čitanja boš res nekaj imel. Utegnil bi sicer kdo oporekati, češ: »Na ta način bom komaj eno ali dve knjigi prečital na mesec!« »Čisto dovolj!« ti poreče vsak pameten človek. Non multa, sed multum — so velevali že stari Rimljani. »Boljše malo, pa tisto dobro in natančno!« Sicer pa o počitnicah lahko več storiš, če se med šolskim letom navadiš vsak dan določeno količino prebrati.

O drugem načinu čitanja, ki ga uporabljajo sloveči govorniki, predavatelji in časnikarji, o takozvani škatli z listki (»Zettelkasten«) pa prihodnjič!

Pravljica o kraljičini papigi.

I. Mohorov.

V starih časih sta živela kralj in kraljica. Bila sta si neskončno vdana, dobra in pravična. Toda vedela nista, kaj je beda. Zato tudi nista mogla vedeti, kako živijo revni podaniki in ju je zelo bolelo, ko sta videla, da so mnogi med njimi hudobni, da kradejo, kolnejo in se celo puntajo. Tudi ni bilo nobenega, ki bi jima bil povedal, da je na zemlji kriva premnogega duševnega zla revščina, beda, in ker nista brala lepe Twainove povesti o kraljeviču in beračku, sta premnogokrat kruto sodila nižje vrste ljudstvo in bila uverjena o njem, da je nizkotno, propadlo in ničvredno. Morda ju je hotel Bog sam za take misli pokarati, kajti zgodilo se je, da je nekega dne kralj na lovu skrivnostno zginil, kakor bi se bil vdrl v zemljo. Nepopisna je bila kraljičina bridkost za ljubljenim soprogom. Bila je sirota neutolažljiva in bila bi celo obupala, da je niso vedrila vsaj malo razna králjeva darila, katerih je imela polne dvorane in ki so jo v njeni bridkosti živo spominjala predobrega, edinega. Med temi darili ji je bila najbolj pri srcu prekrasna papiga, ki je znala govoriti. Ta papiga je postala ovdoveli kraljici mogočna tolažba. Vsako jutro, še preden je kraljica vstala, so ji prinesli v zlati kletki papigo in kraljica jo je vprašala, kakor je bila vajena prej vpraševati svojega moža:

»Kako ste spali, Veličanstvo?« In papiga je dvorjanila:

»En songent de madame du mon coeur!«[1] In kraljica se je nasmehnila in je bila vedra.

Opoldne je vpraševala kraljica:

»Kaj je Vaša volja, Veličanstvo?« Papiga je odgovarjala viteški:

»Mourir par Vous, Madame!«[2]

Zvečer se je poslavljala kraljica:

»Kaj je Vaša sreča, Veličanstvo?« In papiga je medlela:

»La fortune de ma reine!«[3]

Zgodilo pa se je, da je neke noči papiga poginila. Nepopisna groza se je polastila dvorjanikov. Vsi so bili preverjeni, da ne bo prenesla kraljica strašne izgube. Nešteti kurirji so iskali vso noč širom velikega kraljestva nove papige, katero bi podtaknili mesto poginole. Slednjič so našli še pravočasno prav enako papigo pri nekem brivcu, ki je bil rodoma Italijan, prav tako kakor so slovenski brivci Hrvatje. Tako so prinesli zjutraj kraljici papigo in kraljica je vprašala:

»Kako ste spali, Veličanstvo?«

»Nel letto!«[4] je odvrnila dokaj nevljudno brivčeva papiga osupli kneginji. Opoldne je vprašala kraljica:

»Kaj je Vaša volja, Veličanstvo?«

»Far la barba,«[5] je renčala papiga vpričo omedlele kraljice. Zvečer pa le ni mogla kraljica, da se ne bi poslovila od papige:

»Kaj je Vaša sreča, Veličanstvo?«

Široko se je zasmejala papiga:

»Aver ben mangiato e bevuto!«[6]

Kraljica je zbolela. Bila bi umrla, da se ni vrnil še pravočasno kralj, katerega so bili ujeli tolovaji in ga z lakoto in poniževalnim zaporom prisilili, da se je bogato odkupil. Obljubiti so mu sicer morali, da se poboljšajo. Kraljica je okrevala, čim je zaslišala soprogov glas. Od tedaj vladata kralj in kraljica še pravičneje in še bolj ljudomilo. Poznata namreč skrbi in težave ubogih in revnih, obiskujeta bajte in bolnice in še jetnike bi posečala, pa pravijo njuni svetovalci, da se ne spodobi . . .

[1] Sanjal sem o gospé mojega srca.
[2] Umreti za Vas, gospa.
[3] Sreča moje kraljice.
[4] V postelji.
[5] Obriti.
[6] Dobro jesti in piti.

Književni pomenki.

Dr. Ivan Grafenauer: **Kratka zgodovina slovenskega slovstva. II.** Od marčne revolucije do naših dni. Izdala Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. — 1919. Izredni pridnosti slovstvenega zgodovinarja dr. Grafenauerja — najboljšega Slovenca z lepim nemškim imenom — je bilo mogoče, napisati v dobi dobrega leta zgodovino vsega slovenskega slovstva. »Kratka zgodovina« je vredno dopolnilo k Breznikovi slovnici. To je moderna knjiga, kakršne Slovenci doslej nismo imeli, in je literarno važna, socialno pomembna in šoli prepotrebna. Vsakdo, ki se je kdaj koli moral mučiti po skladišču prodajalniško nerodne Glaserjeve labirintike — sicer skrbno, a nespretno sestavljene »Slovstvene zgodovine«, — bo vedel ceniti Grafenauerjev socialni in kulturni čut, da je zamislil poleg svoje »Zgodovine novejšega slovstva« priročno in pregledno knjigo in da je to slovstvo orisal do poslednjega časa, ki še ni, pa vsaj gotovo bo tvoril početek novega poglavja v našem bodočem slovstvu: dobo slovstva v svobodni Sloveniji. Če je bil že I. del »Kratke zgodovine« — o katerem sem že govoril (Mentor 1917/18), — prezanimiva slika Grafenauerjeve znanstvene osebnosti in raziskovalne metode, je II. del tem zanimivejši, ker obdeluje zanimivejšo snov, ponekod snov, katero je moral Grafenauer prvi in prvikrat obdelati v okviru slovstvene zgodovine, tako da je postal v II. delu naravnost epohalen kot prvi književni zgodovinar slovenske moderne. V prvem delu je moral ponekod nekatere slovstvene pojave sproti ilustrirati in jih z obširnejšimi razpravami podpreti. Prav podobno je moral v II. delu snov prvi in samostojno razdeliti in določiti vrednost nekaterih pisateljskih osebnosti. Le redko je mogel uporabiti preddela (Levec, Prijatelj), le redko se je mogel zanesti na sodbo kritikov in literarnih študij. Samostojno in objektivno je moral vrhu tega izbrati najznačilnejše iz številnega, samostojno je moral podčrtati vse važno in ločiti od manj važnega, da, celo terminologijo (nova romantika!!) za gotove dobe je moral stoprv sam uvesti! Snov je obvladal umerjeno, naravno-objektivno. Svojstva poedinih slovstvenih dob je določil jasno in polnobojno, jedrnato je označil vselej in povsod kulturno ozadje, okus časa in vplive svetovnih umetniških struj. V treh mogočnih poglavjih je razvil sliko slovenske književnosti od Prešerna do Župančiča in Cankarja: vsako poglavje zase je umskospretno stilizirano v nekaki dramatski tehniki: višek prvega: Levstik in Jurčič, drugega: Stritar, Gregorčič, tretjega: Župančič in Cankar. Ob to hrbtenicevje je začrtal neprisiljeno epigone in prehodne pisateljske osebnosti: Aškerca, Medveda, Sardenka, Detelo, Finžgarja. Pri najmlajših in mladih je razvrstil pisatelje po pesniških oblikah. V tesni obliki »kratke« zgodovine je mogel podati estetsko-kritično sodbo le pri največjih in doraslih. Pri manjših in mlajših se je moral omejiti na kratke podatke, ki so mirno objektivni, da se naravnost čudim nepristranosti osebnega Grafenauerjevega okusa. Ponekod bi seveda želel ostreje izražene sodbe, ponekod kratkega komentarja n. pr. kaj je srbska ženska pesem; ponekod bi sodil iz svojega okusa, ki ga pa nočem vsiljevati Grafenauerju za boljši kriticizem, o nekaterih lit. osebnostih drugače. Tako bi jaz določil Tavčarju večjo važnost, kakor pa jo je Grafenauer; obdelal bi Milčinskega obširneje in bi navedel poleg Grišе-Koritnika kot lirika Romanova-Puglja. Čudim se, da je moral izostati Izidor Cankar, pisec romana »S poti«, ki se mi zdi načelno važno delo. Tudi Al. Remec je toliko pesnil, da bi sodil v zaznamek. Mož je veliko dohodil od l. 1914 do 1918.

Prav tako malo težkoč bo imel pri prireranju 2. izdaje Grafenauer, če vstavi še nekaj imen iz svetovne: Sienkiewicza (Finžgar, Murnik, Lah, Pregelj i. dr.), Taine-ja, Zola (Cankar), Puškina (Gregorčič), Dickensa (Mencinger), Ševčenka (Krek). Morda je samo moje osebno mnenje, da bi sodili v knjigo sestavki: »Slovensko prevodno slovstvo,« »Slovensko operno slovstvo,« »Slov. slovničarji in slovstveni zgodovinarji«. Prav nič ni omenjen časovni okus naših upodabljajočih umetnikov, ki so ponekod verni tovariši svojim besednim komilitonom in naravnost komentatorji (ekspresija, impresija!) časovne kulture (Jenko — Šubic, Jakopič — Župančič, Dobnikar — Sardenko i. t. d.). To in tako bi želel v dopolnilo tej lepi knjigi Grafenauerjevi, ki sem je otroško vesel, ker mi je dokaz, da je v nas dovolj sile in duha in srca, da bomo živeli,

[1] Da le ne bi izraz motil, ker govorimo tudi o simbolizmu kot neoromantiki!

da bomo rasli, da bomo našli kmalu pot v večji književni slov. trg in v veliki svet, če Bog da, brez kričavega renomiranja in madjarske reprezentacije. Prva prava slovenska slovstvena zgodovina je pred nami. Dozori naj kmalu Grafenauerjeva obširna »Zgodovina novejšega«! Čas pa je seveda tudi že, da preneha pri nas začetniško ustvarjanje umetnega slovstva in se prične zavedno umetniško narodno! Dr. I. Pregelj.

Drobiž.

† Frančišek Reból.

Hudi, težki dnevi so prišli nad naš zavod v začetku oktobra lanskega leta. Priplazila se je zavratna »španska« bolezen in nas je zgrabila s svojo trdo roko. Kakor mora nas je tlačila; zdelo se je, da smo v tartaru (spodnjem svetu), kjer hodijo žalostne sence umrlih tiho in molče druga mimo druge. Pol zavoda je obležalo; mi, ki smo kljubovali bolezni, smo pa s strahom pričakovali, kdaj zgrabi še nas. Prav tako je bilo, kakor pravi velikonočna sekvenca: Mors et vita duello conflixere mirando — smrt in življenje sta se zagrabila v čudovitem boju. Žal, da je zmagala smrt. Pet nadobudnih dijakov je vzela, pa tudi starejšim ni prizanesla. Prefekt Pečkaj in profesor Reból sta morala v najlepših letih v večnost.

Rojen je bil Frančišek Reból 13. novembra 1876 v Hrašah, vasi predvorske župnije. Bil je torej rojak Kračmanovega Matija Valjavca, pesnika prelepe »Storžičeve dežele«[1]. Par let je hodil v domačo šolo, v tretjem razredu je bil v Kranju, v četrtem pa v Škofji Loki, kjer je imel strica oskrbnika v nunskem samostanu. Leta 1888. je šel v Ljubljano v gimnazijo, ki jo je dovršil l. 1896. Pridni dijak je bil sprejet v tretji šoli v Alojzijevišče. Bil je vedno med prvimi odličnjaki. Po dovršenem bogoslovju je bil nastavljen za kaplana v rojstni župniji predvorski (od 28. maja do do 19. septembra 1900), od tam pa za kaplana in kateheta v Postojni (od 20. septembra 1900 do 20. septembra 1902), odkoder je šel na Dunaj študirat germanistiko in slavistiko. Naredil je skušnjo tudi iz stenografije.

Kot namestni gimnazijski učitelj je bil nastavljen v zavodu 31. avgusta 1909, za pravega gimnazijskega učitelja z naslovom »profesor« je bil pa imenovan 1. februarja 1912.

[1] M. Valjavec, Poezije, uredil Fr. Levec, str. XX, XXIII. V Domu in Svetu 1897 je napisal Ks. = Fr. Ksav. Reból o svojem rojaku nekaj črtic na str. 218 in 219.

Rajni je bil krepke, ne prevelike postave, prijaznega obraza, zadnja leta nekoliko upognjenega života. Z obraza mu je sevala dobrohotnost, prijaznost, neprisiljena in odkrita dobrodušnost. V družbi je bil vesel in prijazen do vsakega. Zanimala ga je vsaka malenkost. Povsod so ga čislali in radi imeli. Z veseljem je postregel vsakemu, če je le mogel. Rad je pomagal v dušnem pastirstvu. Posebno vesel je bil, če je bilo treba iti pomagat v Predvor ali v Predoslje. Nekaj let je imel v zavodu za sestre usmiljenke in za družino cerkvene govore, pomagal je pa tudi nekaj časa svojemu sošolcu, župniku v Št. Vidu.

Vso svojo dobroto je pa osredotočil na dijake. Da je bil hud, kar pa je bilo zelo redko, je moralo biti kaj prav posebnega. Seveda niso znali dijaki v mladeniški prešernosti vedno ceniti njegove dobrote. Pri odhodu iz zavoda pa je priznal marsikdo: žal mi je, da sem zlorabil včasih dobroto blagega gospoda profesorja! Ganljivo hvaležnost so pokazali ob njegovi smrti. Koliko so nabrali bivši njegovi dijaki v hvaležen spomin na dobrega rajnika v dobre namene,

Ves svoj denar je obrnil v knjige. Neverjetno je, na koliko časopisov in znanstvenih revij je bil naročen. Koncem leta je pa podaril lepo vezane učiteljski knjižnici, ki jo je upravljal več let. Trajen spomenik si je pa postavil v zavodu s tem, da je zapustil učiteljski knjižnici svojo lepo privatno knjižnico, ki šteje 420 del v 832 zvezkih. Postavljena je v konferenčni sobi, ločena od drugih knjig, in se imenuje Rebólov oddelek.

Z manjšimi prispevki je sodeloval pri Domu in Svetu, Mentorju in Duhovnem Pastirju. V Času 1907, 1908 in 1909 je objavil svojo disertacijo: »Matija Naglič in njegova rokopisna ostalina. Prispevki za slovensko slovstveno zgodovino.« Naj še omenim, da je bil več let vesten korektor Mentorja. To neprijetno in sitno službo je opravljal skrbno in potrpežljivo do svoje bolezni.

Na Dunaju je ustanovil »Stražo«, ki naj bi bila središče na Dunaju bivajočih Slovencev,

posebno delavskih stanov. Z velikim trudom je dosegel mesečno slovensko službo božjo v cerkvi oo. lazaristov v Pouthongasse v XVI. okraju. Veliko časa in truda ji je daroval. Sezidati ji je hotel »Slovenski dom« in je že začel nabirati prispevke. Kako vesel se je udeležil Stražine desetletnice l. 1914. na Dunaju! V Št. Vidu je večkrat predaval v izobraževalnem društvu; tudi je bil tajnik »Slovenske Straže«.

Tako je vestno porabil čas, kar ga mu je preostalo od šole. Mirno in zadovoljno je živel v zavodu. Dasi je bil vedno zdrav ko riba v vodi, je jel lansko zimo počasi hirati. A ne on ne mi nismo pripisovali temu pojavu nobene važnosti. Kar ga zgrabi prve dni »španska«. Uleči se ni hotel, češ, da jo bo že premagal. Ves bolan se je kljub vsem prošnjam odpeljal na pogreb daljne sorodnice v Predoslje. To je pa odločilo njegovo usodo. Menil je sicer, da človek s trdno voljo vse premaga, a se je zmotil. V nedeljo zvečer (6. oktobra) se je pripeljal smrtno bolan nazaj. Ulegel se je in 11. oktobra je izdihnil spravljen z Bogom, malo pred sedmo jutranjo uro.

Kropit in pokopat je prišel prvega mrliča svojih profesorjev sam presvetli škof dr. Anton B. Jeglič. Nepozaben nam ostane ganljivi prizor pri blagoslovu v veži. Kako blagodejno so hladile žalostna srca apostolske besede v poslovilnem govoru, kažočem božjo Previdnost, ki vse prav nareja, četudi nam je večkrat nerazumljiva. Z lepo »Beati mortui« smo se poslovili v kapeli od rajnega, ki je bil tudi pevec. V veličastnem izprevodu, ki se ga je udeležilo nad 50 duhovnikov, so nesli osmošolci-vojaki ljubljenega profesorja na šentviško pokopališče. Tam spava smrtno spanje naš dragi tovariš, prvenec krute smrti iz profesorskega kolegija. Obrnjen je proti svojemu domačemu kraju, gleda svoj ljubljeni Storžič. Mi se pa tolažimo ob grenki, bridki ločitvi z besedami pesmi: Beati mortui in Domino morientes. Dicit enim Spiritus, ut requiescant a laboribus suis et opera eorum sequuntur illos. Blagor mrtvim, ki umrjo v Gospodu. Duh namreč pravi, da naj se odpočijejo od truda, in njihova dela jim bodo sledila. Nepozabni Francelj, tudi Ti nas ne pozabi pri Bogu! Prof. L. Arh.

Geografske drobtine.

(Prof. dr. V. Šarabon.)

Zimsko življenje na Japonskem. Turist bi mislil, da japonska zima ne nudi nobene zanimivosti; pa ni res, dosti privlačnosti ima. Na otoku Jeso je snega včasih več metrov na debelo, pokrajina čisto nič ne zaostaja za najlepšimi kraji našega evropskega severa. Posebno gojijo drsanje in pa smuški šport, ravnotako lov, ki je dovoljen od 15. oktobra do 15. aprila. Streljati smejo divje prašiče, jelene, zajce, fazane, divje race itd. Akoravno so smuški šport vpeljali šele v zadnjem času, se ga zmiraj bolj oklepajo; in sicer ne samo športniki, temveč ljudstvo sploh. Uporabljajo smuči tudi v armadi in poštni upravi. Smuški klub v Tokio ima mnogo članov in podružnice po celem Japanu. Alpinskosmuški klub je druga taka organizacija, obstoječa večinoma iz tujcev, bivajočih na Japonskem.

Rešitev (zemljepisne) **uganke** v 3.—4. štev. Mentorja:

Slika predočuje Belgijo, Luksenburško, Alzacijo-Loreno in Nemčijo do Rena.

Rešitev so poslali: Celje: Černe Jož., dijak Maribor: Bohanec Fr., Sever Rih., Urankar Jož., učenci 3. gimn., Sabati Baldomir, dijak. Št. Vid: Kovač J. 4. razr., Čufer And. in Kalčič Iv. 3. razr., Guna Fr., Hafner Janez, Kožuh L., Kuhelj B., Mihelič P., Oberstar Jos., vsi iz 2. razr. — Rešitev uganke v 1.—2. štev. so nam še poslali: Kranj: Benedik Val., Hlebec Ant., Bitenc J., iz 2. gimn razr. Maribor: Bohanec Fr., Bunda Mat., Lasbaher Fr., Mulec Al., Urankar Jož., iz 3. gimn. razreda.

Uganka.

Kdo je ta deklica?

Odgovor in imena rešilcev v prihodnji številki.

KNJIGOVEZNICA KAT. TISK. DRUŠTVA V LJUBLJANI

se priporoča v izvršitev vsakovrstnih

knjigoveških del.

Solidno delo. Zmerne cene.
Knjižnicam znaten popust.

I. KETTE

LJUBLJANA
FRANCA JOŽEFA CESTA 3

Klobuki, palice, perilo, kravate, palice, dežniki, galoše, toaletne potrebščine itd. Vsi predmeti za telovadbo, turistiko in drug šport.

Prodajalna Katoliškega tiskovnega društva
(H. Ničman v Ljubljani)

priporoča svojo bogato zalogo

šolskih in pisarniških potrebščin

kakor: raznovrstni papir, zvezke, noteze, razne zapisnike, kopirne knjige, šolske in pisarniške mape, radirke, pisala, črnilo, gumi, tintnike, ravnila, trikote, šestila, barve, čopiče, raznovrstne razglednice in devocijonalije.

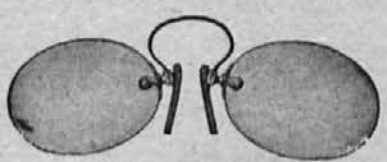

Fr. P. Zajec, izprašani optik
Ljubljana, Stari trg 9

priporoča svoj dobro urejeni **optični zavod** kakor tudi različne vrste naočnikov, ščipalcev, toplomerov, daljnogledov itd. Popravila očal, ščipalcev itd. izvršuje dobro in ceno!

Priporočljiva domača tvrdka!

Podpisani izjavljam v imenu stavbnega odbora za zidanje nove cerkve v Šmihelu pri Žužemberku, da je gospod

Rajko Sušnik
umetni steklar v Šiški

napravil v imenovani cerkvi enajst novih oken, krasno in umetno v gotskem slogu, v splošno zadovoljnost in po zmerni ceni ter je zato v svoji stroki vreden najboljšega priporočila.

Za stavbni odbor:

V Šmihelu, dne 12. avgusta 1909.

FRANČIŠEK GABRŠEK, župni upravitelj.

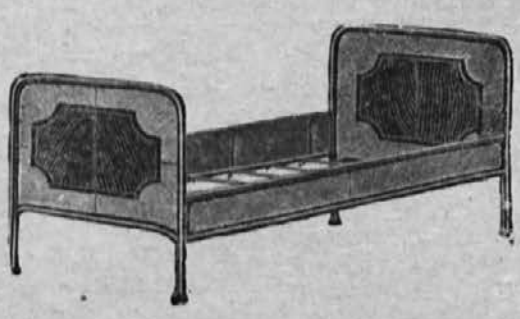

Telovadne priprave in orodje, vsakovrstne gospodinjske in gospodarske predmete, kuhinjsko opravo, železno pohištvo, orodje, raznovrstno železnino, nagrobne križe in prvovrstne **poljedelske stroje** priporoča prva domača tvrdka te stroke

FR. STUPICA V LJUBLJANI
Marije Terezije cesta št. 1

veletrgovina z železnino in razpošiljalnica poljedelskih strojev.

Priporočamo:

Grško-slovenski slovar.

Sestavil prof. Anton Dokler. Cena . . K 12·—

Fizika

za višje razrede srednjih šol. — Spisal prof. Jožef Reisner. Cena vezani knjigi K 5·80

Kemija

za sedmi gimnazijski razred. — Spisal prof. Jožef Reisner. Cena vezani knjigi K 2·50

Psihologija.

Za srednje šole spisal prof. K. Ozvald. Cena v platno vezani knjigi . . . . K 3·—

Besede in rekla

k sedmi knjigi Herodotovih zgodopisnih raziskavanj. — Sestavil prof. Fr. A. Jerovšek. Cena . . . . . K 1·—

Slovarček

k I., II. in III. spevu Iliade. — Spisal prof. Anton Koritnik. Cena . . . . . K —·80

Slovarček

k IV., VI., XVI., XVIII., XXII. in XXIV. spevu Iliade. — Spisal prof. Anton Koritnik. Cena . . . . . K —·80

Založil

zavod sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano

kjer se dobivajo označene knjige.